

Kerekasztal beszélgetés az alkotmánytervezetetről, a JKSZ Tizedik Kongresszusának platformjáról és a közvitáról

---

Rehák László:

A szerkesztőség elképzelése a kerekasztal beszélgetésről

Július elején tartottuk meg első kerekasztal beszélgetésünket Szabadkán a Közgazdasági Kar tanácstermében. A beszélgetés témája nem volt egyoldalúan akadémikus. A meghívó magyarázata, a kiküldött anyag (a Létünk e számának Dokumentum-rovatában közzé is tesszük azt), és a meghívottak is lehetővé tették, hogy a lefolytatott beszélgetés során az elméleti és elvi kérdések boncolgatásán kívül, hivatottan terítékre kerüljön a közvitával kapcsolatos politikai akció is.

Az alábbiakban közöljük a beszélgetés nagy részét. A kerekasztal beszélgetésre többeket hívtunk meg, mint amennyien eleget tehettek meghívásunknak. Ezzel szerkesztőségünk számolt is, hisz nemcsak az évi szabadságok ideje, de más körülmények is befolyásolták a résztvevők számát. A két és félórás beszélgetésen a jelenlevők többsége szót is kért. A szerkesztőség nevében a résztvevőknek, azoknak akik vitatkoztak is, de azoknak is, akik egyszerűen eljöttek, ezúttal is megköszönjük közreműködésüket. A beszélgetést a szabadkai rádió munkatársai rögzítették hangszalagra, majd később átvitték írott szöveg formájára. A rádió munkatársainak közreműködésükért, valamint a Közgazdasági Karnak vendégszeretetéért köszönetet mondunk.

A beszélgetést magyarul és szerbhorvát nyelven vegyesen folytattuk le. A szerbhorvát nyelvű szöveget Nagy József, a szabadkai rádió főszerkesztője fordította, aki maga is részt vett a beszélgetésen. A magyar szöveget Erdélyi László tanár lektorálta. A beszélgetés szövegét a felszólalók nem autorizálták, a Létünk szerkesztőségének szerkesztési munkája révén tesszük közzé azzal a meggyőződéssel, hogy nem vétettünk munkánkban, nem követtünk el értelemzavaró hibát.

Ez volt az első kerekasztal beszélgetés, amelyet a szerkesztőség javaslatára a Létünk szerkesztői tanácsa tervbe vett. A következőt Kanizsán, a községi, helyi közösségi és munkaközösségi státúumoknak szenteljük. Célunk az volt, hogy a tanulmány, és általában az írott munka kötött formáján kívül,

az élő szót, a szóbeli fejtegetést, esetleg vitát és rögtönzést is meghonosítsuk a Létünk oldalain, a hasonló arcélú többi hazai folyóiratok mintájára. De főleg szándékunkban volt lehetővé tenni az időszerű társadalmi kérdések tárgyalását minél több résztvevővel.

Hasonló céllal fogja a szerkesztőség, bizonyos tömörítés és szerkesztés útján, körkérdések és beszélgetések sorozatát közölni, és így a Létünk oldalain közvetlenül hangot adni munkásosztályunk körében uralkodó véleményeknek, felfogásoknak és társadalmi elvárásoknak. Az első ilyen beszélgetések sorozatát a szabadkai Március 8 Harisnyagyár munkásnőivel szándékozunk megvalósítani „A munkásnő és a kultúra Szabadkán” témájára.

A szerkesztőség felkéri olvasóit, írják meg véleményüket ezirányú erőfeszítéseinkről, de folyóiratunkról is általában. Meggyőződésünk, hogy a folyóirat arculatát a szerkesztői tanács helyesen szabta meg, és hogy azt legalábbis alapjában véve sikerült megvalósítani. Meggyőződésünktől függetlenül minden hozzászólást, az elmarasztalót vagy csak bíráló hozzászólást is, szívesen fogadunk.

Matkovics József:

Alkotmányosság és törvényesség

Szeretnék pár szót mondani: Az alkotmányosság és a törvényesség a jogrendszer gerince. Ezért teljesen érthető, hogy az új alkotmányok tervezete igen tág teret szentel ennek a kérdésnek. Ez az eszme nem új jogrendszerünkben. Megvolt már az 1946. évi alkotmányban, bár nem eléggé kifejezetten és igen szűk körben. De még egy ilyen megfogalmazásban is igen nagy biztosítéka volt a szocialista társadalmi rend fejlődésének, az emberek és a népek jogainak, valamint a dolgozó nép hatalmának. Az akkori alkotmány az alkotmányosság és törvényesség védelmét, a népszkupstina elnökségének, az úgynevezett prezídiumnak a hatáskörébe utalta.

Azért kezdtem itt, mert szeretnék rámutatni arra, hogy az alkotmányosság és törvényesség elve milyen fejlődésen ment át. Az 1953. évi alkotmány-törvényekben már meghatározott formában és jogi elemekkel gazdagodva jutott kifejezésre ez az elv. Alapja az, hogy az alkotmány a legfelsőbb törvény és minden más törvénynek, előírásnak, jogszabálynak összhangban kell lennie az alkotmánnyal. Az 1963. évi törvény már intézményesített formában biztosítja az alkotmányosság és törvényesség védelmét. Megalakulnak az alkotmánybíróságok és az alkotmány ezeknek a bíróságoknak és a rendes bíróságoknak hatáskörébe utalja az alkotmányosság és törvényesség védelmét. Az alkotmány ezenkívül egy, a pontosság igényével megszerkesztett mechanizmust látott elő az alkotmányosság és törvényesség védelmére. Ez azért jelentős, mert a kezdeti formától kezdve ezeken a változásokon keresztül az új alkotmány tervezete ezt a mechanizmust úgy építette ki, hogy itt igen fontos szerepet kap a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Elnökségtől és népképviselőtől kezdve végig majdnem minden szerv. Az új alkotmánytervezet elsősorban a képviseleti testületek feladatául tűzi az alkotmányosság és törvényesség védelmét, azután a társult munka szerveire, de főként ismét

az alkotmánybíróságra és a bíróságokra, rendes bíróságokra. Ezenkívül bekapcsol minden polgárt és minden dolgozót is ebbe a mechanizmusba. Addig, míg az 1963. évi alkotmány jogot biztosított a polgároknak arra, hogy kezdeményezzék az alkotmányosság és törvényesség védelmét, addig az új alkotmánytervezet ezt a dolgozók és polgárok kötelességévé is teszi. Az indoklás szerint azért, mert a dolgozók és polgárok, ha tudomásukra jut az alkotmány vagy a törvény sérelme, nem foglalhatnak el passzív álláspontot, hanem mint a társadalom tagjainak, nekik is hozzá kell járulniuk az alkotmányosság és törvényesség védelméhez. Tehát ez egy olyan rendelkezés, amelyre — véleményem szerint — a közvitában külön fel kell hívni a figyelmet.

Tehát az alkotmánytervezet mozgósítja úgyszólván az egész társadalmat most már az alkotmányosság és törvényesség védelmében.

Ezenkívül az új alkotmányok az alkotmányosság és törvényesség formai, jogi vonatkozásait igen érdekes módon rendezik. A szövetségi alkotmánytervezet kimondja azt, hogy a szövetségi alkotmánnyal nem lehet ellentétben a köztársasági alkotmány és a tartományi alkotmánytörvény. Minden szövetségi törvénynek és más jogszabálynak összhangban kell lennie az alkotmánnyal. A törvényesség elvét pedig olyképpen rendezi, hogy ezek a törvények — különösen a tartományi törvényekkel kapcsolatban — nem lehetnek ellentétben a szövetségi alkotmánnyal. Tehát itt változik a viszony. Azelőtt minden törvénynek összhangban kellett lennie a szövetségi alkotmánnyal, de most a tartományi törvényeknek, azután a tartomány területén működő állami szerveknek, öngazgatási szerveknek jogszabályai és általános előírásai nem lehetnek ellentétben a szövetségi alkotmánnyal. Ez nemcsak egy finom nyelvi változat, hanem egy igen komoly társadalmi problémának a megoldására utal. Tudniillik kihangsúlyozza a köztársaságok államiságát, a tartományok autonómiáját és a községek önállóságát. Éppen ezért ez is egy olyan rendelkezés, amelyre a közvitában, véleményem szerint ki kell térni. Ami újdonságot jelent az új alkotmánytervezetben, ez mindenestre az öngazgatás továbbfejlesztése. A 21., 22-ik és 23. szövetségi alkotmányfüggelékkel beépítettük az új alkotmánytervezetbe, de tovább is fejlesztettük, és intézményesítettük. Itt vannak a társult munka szervezetei és az érdekközösségek. Ezek mindenestre olyan témák, amelyről külön kellene beszélni. Én azonban itt, mivel erre a témakörre korlátozom hozzászólásomat az alkotmányosság és törvényesség védelmére, rámutatnék az öngazgatási bíráskodás bevezetésére és az öngazgatási jogvédő intézmények bevezetésére.

Az öngazgatási bíráskodás szerveit igen tág keretekbe fűzte az új alkotmánytervezet. Ezek a döntőbíróságok, választottbíróságok, békéltető tanácsok és az öngazgatás más bírósági szervei. Talán felróható az, hogy az alkotmány az öngazgatási bíróságok hatáskörét nem határozta meg. Ezeknek a bíráskodási szerveknek, öngazgatási bíráskodási szerveknek a hatáskörét, illetékességét, összetételét arra az aktusra bízta az alkotmánytervezet, amellyel ezt megalkotják.

Borisav Martin:

A társadalmi-gazdasági viszonyokat szabályozó alkotmányos rendelkezések autentikus öngazgatású szocialista megoldások

Én az alkotmányfüggelékekről kívánok szólni, a XXI—XXVIII. alkotmányfüggelékekről, amelyek a dolgozó emberek és a munkásosztály társadalmi-gazdasági helyzetét határozzák meg a társadalmi újratermelés folyamatában, valamint a jövedelem megvalósításának és elosztásának folyamatában. Véleményem szerint a XXI. alkotmányfüggelék, amely egészen egzakt módon határozza meg a dolgozó emberek és a munkásosztály társadalmi-gazdasági helyzetét az újratermelés folyamatában, valóban nagy lépést jelent előre társadalmi-gazdasági viszonyaink továbbfejlesztésében, öngazgatású szocialista rendszerünk előrehaladásában. Amit ezek az alkotmányfüggelékek mondanak, és főképpen, ahogyan a XXI. alkotmányfüggelék beszél a dolgozó emberek helyzetéről, ez lényegbevágóan jelent egészen újat társadalmi-gazdasági viszonyaink alakulásában. Ez a megoldás nem csupán a mi szempontunkból új, hiszen a viszonyok egészen autentikus rendezéséről van szó, aminek igen nagy a jelentősége az egész öngazgatásos szocialista továbbfejlődésre, a határainkon túl is. Mi az, ami gyakorlatilag újat jelent, s amit lényegbevágó újdonságnak tekinthetünk a társadalmi-gazdasági viszonyok terén? Ez nem más, mint a munkásosztály új helyzete a jövedelem megvalósításában és elosztásában. Engedjék meg, hogy idézzek néhány sort ebből a XXI-es számú alkotmányfüggelékéből, s hogy utána magyarázatot fűzzek ehhez az idézethez. Itt szó szerint a következőket olvashatjuk: „A jövedelem, amely a társult munka valamely szervezetében valósul meg, és az eszközök társítása teljes egészében a társult munka alapszervezeteit illeti meg“. Az a tudat nem újdonság számunkra, hogy a jövedelmet a közvetlen termelésben dolgozó munkásosztály valósítja meg. Ez minden társadalmi-politikai rendszerben így van. Az újdonságot itt most az jelenti, hogy a munkásosztálynak joga van rendelkezni ezzel a jövedelemmel. Az alkotmány kimondja, hogy a jövedelem a munkásosztályt illeti meg, s a dolgozók maguk alakítják ki ennek a jövedelemnek az elosztási rendszerét. Ennek a rendszernek természetesen, ahogyan az alkotmány is hangsúlyozza, meghatározott gazdasági kritériumokon kell alapozódnia, biztosítani kell a gazdaság továbbfejlődését, a bővített újratermelést, az életszínvonal növekedését, a szolidaritás elvének érvényesülését stb. Mindezt az alkotmány nagyon szépen hangsúlyozza. A dolgozó emberek tehát önállóan döntenek saját munkájuk értékeredményeiről és feltételeiről, s éppen ez az, ami lényegbevágóan újat jelent a mi társadalmi-gazdasági viszonyainkban.

Nem kell különösebben hangsúlyoznunk, milyen problémáink voltak nekünk közvetlenül a háború utáni időszakban a gazdasági továbbfejlődés szempontjából, éppen amiatt, mert a mi gazdasági rendszerünk is olyan volt, amelyben a munkásosztály valósította meg az anyagi értékeredményeket, és külön a jövedelmet mint egyik konkrét formáját és alkotórészét az anyagi értékeredményeknek, az elosztásra vonatkozó határozatot viszont e kategóriára vonatkozóan, ami sorsdöntően befolyásolja nemcsak a munkásosztály, de az egész társadalom helyzetét, a munkásosztály nevében más mechanizmusok biztosították, az állam vagy valamely más, általunk jól ismert appa-

rátus. Az elosztásról tehát úgyszólván mindannyian határozhattunk, a munkásosztályra pedig csak a megvalósítás szerepe hárult, hiszen a rendelkezés joga nem őt illette meg.

Az új alkotmány ezt a viszonyt megszünteti, és véleményem szerint ez a legjelentősebb újdonság benne.

Erről az újdonságról külön is érdemes szólnunk, hiszen ez a rendelkezés teszi lehetővé, hogy az új társadalmi-gazdasági viszonyok az öngazgatásos szocialista fejlődésnek megfelelően jöjjenek létre. Ezek már minőségileg újfajta társadalmi-gazdasági viszonyok lesznek. Az említett alkotmányfüggelékkel ezzel a rendelkezésükkel alakították ki az igazi öngazgatást, mint új típusú társadalmi-gazdasági viszonyoknak, illetve — hogy Marx szavaival éljek — mint „a termelés új módját”. Ez a társadalmi-gazdasági rendszer a jövedelmen alapozódik, azon a munkatöbbleten, amelyet annak van joga elosztani, aki létrehozásában is részt vesz. Ilyen rendelkezés egyetlen más szocialista államban sem létezik, s ezért nevezhetjük ezt autentikus jugoszláv megoldásnak, ami véleményem szerint az egész világ munkásmozgalmá számára jelentős történelmi hozzájárulás lesz a szocializmus fölépítésében.

Elgondolkozva az alkotmányfüggeléknek ezen a lényegbevágó mozzanatain, szeretnék rámutatni még két fontos kérdésre, éspedig a jövedelem és a munkatöbblet kérdésre. Ezeknek megvilágítása nemcsak most, az alkotmányfüggelék végrehajtásának időszakában jelentős, hanem nagyfontosságú a szocialista építés gyakorlati problémáinak tisztázása szempontjából is, ma és a jövőben egyaránt.

A jövedelem és a munkatöbblet kategóriáját a jelenlegi egyetemi tananyagban, és általában az egyetemi tantárgyak keretében, véleményem szerint, eléggé egyoldalúan tárgyalják. Ez az egyoldalúság már abban is megmutatkozik, hogy ezekről a fogalmakról igen korlátozott számú tantárgyban szólnak, elsősorban a politikai gazdaságtanban és a szociológia keretében, valamint az újabban bevezetett tantárgyak anyagában, a marxista filozófiában és a jugoszláv öngazgatású szocializmus ismertetése keretében, azokban az anyagokban tehát, amelyeket mostanában kezdtünk el tanítani az egyetemeken. Minden más egyetemi tantárgy úgy tárgyalja a jövedelmet és a munkatöbbletet, mint kizárólagos gazdasági mennyiséget, mint mennyiségi mutatót, úgy foglalkoznak vele, mint valamilyen szervezési, nyilvántartási egységgel. Azt mondhatjuk tehát, hogy az egyetemi tantárgyak egész sora, gondolok itt elsősorban a gyakorlati kérdésekkel foglalkozó tantárgyakra, nagyon kevésbé vagy egyáltalán nem hangsúlyozza ki e kategóriák eszmei-politikai, osztályjellegét. Egyszerűen csak megállapítják, hogy ezekkel a kategóriákkal behatóbban más tudományágazatok foglalkoznak, és itt most csak az a feladat, hogy megmagyarázzák szervezési jellegét, az elosztás elveit stb. Szerintem ez igen nagy hiányosság, éspedig elsősorban eszmei és politikai jellegű hiányosság az egyetemek munkájában, amit világosan fel kell fednünk, majd pedig megfelelő intézkedésekhez kell folyamodnunk. Gondolom, hogy a KSZ egyetemeken működő szervezeteinek és általában az egyetemi társadalmi-politikai szervezeteknek, az alkotmányfüggelék alkalmazásának és az új alkotmányok meghozatalának időszakában fel kell figyelniük erre a kérdésre, és elsősorban ezeknek megoldását kell szorgalmazniuk az egyetemi reform keretében. Elő kell segíteniük, hogy e két kategória, a jövedelem és a munkatöbblet, amelytől az egész munkásosztály

további sorsa függ, és amely lényegét érinti az új társadalmi-gazdasági viszonyoknak, megfelelő helyre kerüljön az egyetemi fokú tanításban, mégpedig nemcsak a tisztán marxista jellegű tantárgyak keretében, hanem a többi tudományos ágazatban is, amelyek szintén a marxizmuson alapozódnak, s amelyeket általában gyakorlati tudományoknak nevezünk.

Szólni szeretnék még az említett két kategória, a jövedelem és a termék-többlet egy különleges vonatkozásáról is. Az a véleményem ugyanis, hogy a tudományos kutatómunkának, ami az egyetemeken és más tudományos intézeteinkben folyik, szintén megfelelő helyet és szerepet kell betöltenie e kategóriák magyarázásában és megvilágításában. A jövedelem megvalósításának és elosztásának kérdésköre, valamint az ezzel kapcsolatos módszerek, amelyek már polgárjogot nyertek, és amelyeket a munkaszervezetek már gyakorlatilag alkalmaznak a jövedelem elosztásában, nincsenek eléggé kivizsgálva, sőt helyenként olyannyira különbözőek, hogy nem egy szempontból homlokegyenest ellentécesek az új társadalmi-gazdasági viszonyoknak azokkal a sajátosságaival, amelyekről az imént beszéltem. Ezért, véleményem szerint, a tudományos kutatómunkával foglalkozó dolgozóknak, a közgazdászoknak, a szociológusoknak és más kutatóknak, akik a társadalomtudományok területén dolgoznak, különleges fontosságú a feladatuk, és pedig nem pillanatnyi, kampányszerű, hanem állandó jellegű feladatuk, hogy mélyrehatóan kivizsgálják mindezeket a mechanizmusokat, mindazokat a formákat, amelyekben a jövedelem és annak részei előfordulnak, és hogy kutatómunkájukkal feltárják mi az, ami a jövedelem alakulásában a munkásosztály érvényesülését szolgálja, s ami lényegbevágóan újat jelent a társadalmi-gazdasági viszonyok öngazgatásos szocialista irányú változásaiban, másrészt pedig mi az, ami ezekben a megoldásokban, a jövedelem és a termék-többlet mozgásformáiban újdonság ugyan, de a maga lényegében mégis túlhaladott, csak fékezi a gyorsabb iramú fejlődést.

A tudományos kutatómunkának tehát, a közgazdaságban, a tervezésben és másutt, rendkívül fontos feladata, hogy szilárd kapcsolatot teremtsen az elmélet és a gyakorlat között, de nemcsak az olyan elmélet és gyakorlat között, amely már megvalósult, hanem az alakulóban levő, a folytonosan fejlődő elmélet és gyakorlat között is. Ez nem könnyű feladat, de ha megértjük, hogy a gazdaság- és társadalomtudományi kutatás nem csupán akkor lehet objektív, ha független, ha annyira önálló, hogy már-már kész megtagadni a társadalmi gyakorlatot, hanem akkor is rendkívül értékes eredményekkel szolgálhat, és végeredményben ez a célja, ha szoros kapcsolatot teremt a társadalmi gyakorlattal, és hozzájárul a gyakorlati kérdések megoldásához, amelyek már felvetődtek, és amelyek egymást követően vetődnek fel új utakon haladó, öngazgatásos szocialista építésünkben. A tudomány semmit sem veszíthet, ha mélyrehatóbban kezd foglalkozni azokkal a kérdésekkel, amelyeket az alkotmányos változások vetettek fel. Részletesen ki kellene vizsgálnia például, hogyan érvényesül a gyakorlatban a jövedelemből való részesedés elve a holt munka alapján. Ez egy egészen új dolog, új intézmény, új kategória a jövedelem elosztásában, olyan téma a kutatók számára, ami nemcsak valamely meghatározott profilú szakember érdeklődését válthatja ki, hanem egész tudományágazatokat ösztönözhet a kutatómunka lefolytatására. Ebben a munkában a szociológusok, a közgazdászok, a tervezők, mindazok a szakemberek, akik politikai gazdaságtannal, vagy a gazdasági

rendszer kérdéseivel foglalkoznak, igen közelről érdekeltek. Ilyen ágazat-
közi kutatásokra a gyakorlat által felvetett kérdésekben, amelyek az elméleti
kutatásokat és a gyakorlati megoldások tökéletesítését egyaránt szükségessé
teszik, a tudománynak feltétlenül ki kellene terjesztenie figyelmét, hiszen ez
a munka mindenképpen előrehaladást hozna magával mind az elméletben,
mind a gyakorlatban.

Rehák László:

Az öngazgató termelési viszonyok részletezése az alkotmánytervezetekben

Az öngazgatási társadalmi termelési viszonyról szeretnék beszélni, ahogyan
azt a most kialakuló alkotmányos rendünk határozza meg részletesebben,
közelebbről.

Ezzel annak a veszélynek teszem ki ezt a beszélgetésünket, hogy még
elvontabbá tesszük tematika szerint, de egy gyakorlati élményből indulok
ki. Ugyanis a minap a Harcos Szövetség alapszervezetének a gyűlésén vettem
részét, ahol láttam, hogy miként is alakul egy ilyen tömeges alkotmányvita.
Körülbelül 200 harcos vett részt az alapszervezetünk ülésén. Tehát majdnem
teljes számban jelen voltak a Harcos Szövetség tagjai. Egy szakavatott előadó
egyórás beszámolót tartott. A beszámoló elsősorban az intézményesített
újdonságokra szorítkozott: a delegátusrendszerre, a készülő városi statú-
tumnak új mozzanataira. Nem vitás, hogy így első beszélgetésre ez a legkézen-
fekvőbb, mert a közvetlen életet öleli fel, hiszen szavazni fogunk, képvise-
lőink vannak, mindenkit érdekel, hogy a község hogyan és mire fogja jö-
vedelmét fordítani, a pénzelési módját hogyan alakíthatja ki. De azt hiszem,
hogy a közvita eszmei része, amit az imént Martin Boro említett, az ilyen
első beszélgetésben háttérben maradt, nem domborodott ki.

Úgy hiszem, hogy a közvitának igen nehéz feladata lesz, hogy kellő mér-
tékben az eszmei és társadalmi tartalmat megfelelő konkrét megjelenési
formájában tárgyalja. Mindig a jelenlevők érdeklődéséből kiindulva, de nem
konzerválva a pillanatnyi érdeklődését, hanem tágítva annak meglátását.

Úgy vélem, hogy az, amiről Martin Boro beszélt, az nagyon lényeges
dolog. Amikor Martin Boro arról beszélt, hogy a szocialista fejlődésnek egy
autentikus, hiteles megfogalmazása ez az alkotmányos rendünk, felöltött
bennem, hogy ezt néha feleslegesen és szégyenlősen elhallgatjuk. Meglehet,
hogy attól félünk, hogy túlságosan normativisztikusan közelítjük meg az al-
kotmánytervezeteket, tehát a jövőt festjük, a mai öngazgatási viszonyokról
még nem létező képet festünk, és ezáltal nem tudunk eléggé kapcsolatot
teremteni a meglevő érdeklődéssel. Mégis ezt kell mondanunk nekünk a
közvita során is. Azt, hogy eléggé a meglevő talajon állva, de a fejlődési irány-
vonalat domborítani ki, s így mozgósítani azután a társadalmi viszonyok
továbbfejlesztésére, tehát az alkotmányos rend megvalósítására.

Dr. Matkovics történelmi áttekintést adott az alkotmányosság és törvényes-
ség fejlődését illetően. Én hivatkoznék egy régebbi fogalmazásra, amikor

a 63-as alkotmányt a dolgozók alkotmányának neveztük, a 46-os alkotmánnyal ellentétben, vagy eltérően, amely alkotmány még az állam alkotmánya volt.

Tehát első teljes alkotmányunk az államnak az alkotmánya volt a szokásos tartalommal, a proletár államnak az alkotmánya.

A 63-as már a termelő, a dolgozó ember, a dolgozónak az alkotmánya volt. Ő volt a középpontban, abból indult ki.

A mostani alkotmányok az utóbbi alkotmánynak a továbbfejlesztése, amelyek kifejezik a folytonosságot is, de az újszerűséget is. A mai alkotmányos helyzetet úgy jellemezhetnénk, hogy a szocialista termelési viszonyok alkotmánya. Tehát, a javasolt alkotmányok még mélyebben, még részletesebben szabályozzák, határozzák meg a termelési viszonyokat. Úgy hiszem, hogy itt van éppen az a hitelesség, a szocialista fejlődés hitelességének autentikus kifejezője, amiről Martin Boro is vitájában kiindult.

Amikor mi társadalmi közösségünket mint a proletárdiktatúrának egy megjelenési formáját alakítjuk, és ilyen értelemben határozzuk meg alkotmányos rendszerünkben, amikor a munkásosztály társadalmi súlyát növeljük, és társadalmi szerepét konkretizáljuk, azt hiszem, hogy éppen az a lényeges, mondhatjuk úgy is, a nagyvonalú alkotmányos rendszerünkben, hogy a legérzékenyebb, a legfontosabb kérdést markolja meg. Ez a megindoklásokban, de a közvitákban is megnyilvánul. A lényeg a munkás alkotmányfüggeléknek, a 21., 22. függeléknek a további feldolgozása, részletezése. Tehát még mélyebbre megyünk, amikor a proletárdiktatúrát továbbépítjük, fejlesztjük.

Tehát, alkotmányreformunk nem reked meg csak az intézményeken, csak a formákon, csak a hatalmi eszközökön, vagy az öngazgatás szervezési formájában, hanem valóban a lényegét részletezi, természetesen nem meríti ki. Az alkotmány nem is képes kimeríteni azt. A vita fogja megmutatni, hogy a közvitára bocsájtott szövegek megfelelnek-e minden tekintetben. De az alapvető dolog az, hogy az előterjesztett szövegekben a termelési viszonyok milyen nagy hangsúlyt kapnak.

Vitámban elsősorban a köztársasági alkotmánytervezetből indulok ki. Ez a tervezet a 9-től 33-ik cikkig öleli fel a 21-es és 22-es alkotmánymódosítást. A legtöbb cikk épp ezt a részt taglalja. Még a további cikkek is tárgyalják, visszatérnek még a társult munka különböző formáira, viszonyaira. Úgy hiszem, hogy ez a körülmény közéletünkben sem kap még kellő hangsúlyt.

Én az egyetemi életünkből indulok ki. Sok jóindulatú egyetemistával találkozunk, aki az öngazgatást igen felszínesen fogja fel, és úgy képzeli, hogy az öngazgatás az az emberek igazgatása, illetve önnönmagunk igazgatását jelenti. Tehát szervezés, vagy az emberek feletti hatalom gyakorlása. Nem értik még meg — mondjuk a termelésen kívüli embernek ez valóban nem is olyan egyszerű dolog, nem kézenfekvő legalábbis —, hogy a termelőmunka, hogy általában legalábbis a konkrét munka alapján létrejött termelési viszonyok jelentik az öngazgatás alapját. Továbbá azt, hogy az öngazgatás az egy átfogó társadalmi-gazdasági viszony. Ennek az igazságnak az elfogadása valóban még elég sok feladatot ró a folyó politikai életünkre,

és nem egy esetben az öngazgatási szervezetekben is harcolni kell azért, hogy ezt felfogjuk, és hogy a közösség minél nagyobb része ilyen módon is viselkedjen.

Arra vonatkozóan, hogy az öngazgatást mennyire komplexitásában tárgyalja, hivatkoznék a szerbiai mostani új szövegezés 13-ik cikkére, ahol az öngazgatási jogot négy alaptételben határozza meg: a munka feletti igazgatásban, a társult munka szervezetének működésében való irányításban való részvétel jogában, a munka folyamatában létesülő egymás közti viszonyok rendezésében és a személyi jövedelemre való jogban. Valójában a termelési viszony marxista fogalmazásának mind a három alapvető tételét magába foglalja: a termelési folyamat, az elosztás és egy előbbi szakaszban a termelési eszközök iránti viszonyában is. Az alkotmánytervezetnek az előző szakasza, a 12-es, a termelőeszközök iránti viszonyt határozza meg. Itt kimondja, hogy két irányban alakul ki ez a viszony. A termelési eszközök iránt a termelőnek, a dolgozónak elsősorban olyan viszonya van, hogy az a saját szükségletének szolgáljon, és hogy a közös szükségleteket is kielégítse.

Ez a kettősség, úgy hiszem, egy buktatót rejt magában. Mindennapi politikai életünkben találkozunk olyan vulgarizálással, amelyik a teljes munkatöbblet felett való rendelkezés jogát annyira leszűkíti, hogy valójában egy lassalista felfogásra vonatkoztatható vissza, majdnem szó szerint. A napokban beszélünk Martin Boróval, hogy Marx a gothai program bírálatában, amikor a munkatöbblet felett való rendelkezés jogát fogalmazza meg, azt Lassalle nézeteivel vitázva fogalmazza meg. De valójában ilyen lassallianus fogalmazásokkal nap-nap után találkozunk. Az ilyen téves leegyszerűsítés megvalósítása egyrészt irreális és alapjában véve elméletileg téves, de gyakorlati szempontból is igen káros, mert az öngazgatás iránti bizalom ellen szolgáltató érveket, mert ha olyan feladatokat tűzünk ki, amelyeket nem lehet megoldani, akkor az egész öngazgatás az értesületlen ember számára kétségessé válhat.

Kovács László:

Az öngazgatás erősödése a delegátusrendszer és általában a politikai rendszer tükrében

Szeretnék hozzászólni azokhoz a kérdésekhez, amelyeket Boro elvtárs és Rehák az imént fejtegetett, mindamelllett, hogy számomra az általuk felvetett kérdések csak bevezető arra, amiről én szeretnék beszélni.

Ugyanis mindamelllett, hogy már a mai beszélgetésünkéből eddig kivilágolt, hogy nem célunk elemezni politikailag sem alkotmányjogilag az elmúlt időszakot, a 63-as alkotmány és az alkotmánytörvények eredményes végrehajtását és az ebből eredő problémákat, mégis úgy tartom, hogy néhány dolgot már eddig is említettünk, ami talán szükséges, mert hogy úgy mondjam, bizonyos formájában okozóként jelentkeznek, hogy a mostani alkotmányokban (szövetségi, köztársasági, tartományi alkotmánytörvényben) bizonyos változásokat eszközöljünk.

Egyetértek azzal a felfogással, hogy tulajdonképpen a változások, mindamellet, hogy minőségi változásokról is van szó, tulajdonképpen egy vezérfonál által irányítottak. Vissza lehet vezetni őket még az AVNOJ ülészakára, mikor az öngazgatásról van szó. De hogy ne menjünk olyan messzire, említsük meg az 53-as alkotmánytörvényt és utána a 15-ik alkotmányfüggelékét, majd a 21—2—3, amit munkásalkotmány-függeléknek is nevezünk. Tulajdonképpen mindegyik tovább fejlesztette az öngazgatást. Mégis, mindamellet hogy már odáig jutottunk, hogy gyakorlatban alkalmazni kellett a szövetségi munkásalkotmány-függelékét, a 21—2—3-at is, mégis éppen ebben az időszakban, talán éppen azért, mert alkotmányilag már lefektettünk bizonyos jogokat, észrevettük azokat a politikai, hogy úgy mondjam, fogyatékoságokat, amelyek rámutattak, hogy gyakorlati életünkben bizonyos dolgok nem valósultak meg az öngazgatás terén sem.

Igaz, ennek a politikai gyakorlatunknak éppen ez az elemzése utalt arra, hogy mit kell még módosítani az alkotmányban e téren is, hogy tökéletesen, hogy úgy mondjam, alkotmányjogilag kifejezzük a dolgozó jogát és kötelezettségét.

Folytatva ezt a fejtegetést, példával is szolgálnék: a nemzeti jövedelem csak kis hányadával rendelkezett az, aki azt megvalósította. Ha jól emlékszem, 23 százalékot említtünk, vagy 27-et. Ezt már Szecei Mihály pontosabban tudja megmondani, mivel ezzel többet foglalkozik bővített újratermelésre szánt eszközökből. Természetes, ezáltal az öngazgatás megcsorbult, ez jogot adott, nemcsak jogot, hanem lehetőséget, hogy a többi eszközt elvettük (mint társadalmi-politikai közösségek, mint érdekközösségek vagy pedig különböző központosítás útján). A társult munka alapszervezeteiben sem fejeztük ki tökéletesen a belső viszonyokat, amikor vagy rendszer alakult ki, vagy rendszerek sorozata, ahogy már említették, az eszközökkel való rendelkezés jogát eltávolítottuk attól, akit ezt a jog megillette. Ezért beszélünk a technokráciáról, a bürokráciáról, a liberalizmusról.

Ezeknek a kérdéseknek politikai vetülete van. Emlékezzünk, milyen nehezen tudtuk megvalósítani az úgynevezett társadalmi tőkék visszazármatatását. Tito beszédében Szerbia politikai aktívája előtt külön rámutat erre, mert Szerbiában sok nehézségbe ütközött a gyakorlati megvalósítás, amikor a bankokról, a külkereskedelmi és hasonló vállalatokról van szó és a követelményről, hogy az ott levő eszközökkel valóban öngazgatási alapon rendelkezzenek. Éppen ezért szerintem nagyon fontos hangsúlyozni, hogy e téren újszerűen rendelkezik a mostani alkotmánytervezet. A szövetségi alkotmánytervezet 36-ik szakaszában lefektettük, hogy a társult munka alapszervezeteinek nemcsak joguk, hogy létesüljenek, hanem kötelezettségük is. Ez az egyik tervezett rendelkezés, ami eddig nem volt.

A javasolt rendelkezésnek még egy új mozzanata: a társult munka alapszervezetében kell biztosítani az öngazgatás minden jogát.

Ahogy elkezdtük a vitát, még el sem készült az alkotmány, még tézisekben volt, szükségszerűen összeütköztünk a technokrata felfogásokkal. Példával egy hamis technokrata dilemma: Jogi személy-e a társult munka alapszervezete? Ez egy komoly kérdés volt nagyon sokáig. Miért? Mert abból indultak ki, hogyha jogi személy a társult munka alapszervezete, az ő kötelezettsége a társadalom felé másképp alakul. De belső viszonya is másként alakul, különösen az integrált szervezetekben.

Szerintem ezt a kérdést az alkotmánytervezetben nagyon jól fektettük le. Ugyanis a társult munka alapszervezete jogi személy is, alapjában véve őt illetik a jogi személyiséggel járó jogok és kötelezettségek. Csak ők ruházhatják át jogaiknak bizonyos részét társulás révén a nagyobb társult szervezetre, azt sem mindet. Mert nem ruházhatók át olyan jogok, mint a jövedelem elosztása, a bővített újratermelésre szánt eszközökkel való rendelkezés és így tovább.

Szerintem ez valóban minőségi változás, de azt hiszem, hogy ez nem elég. És én azért most hangsúlyozok egy másik, ezzel kapcsolatos témát. Úgy beszéltek meg, hogy felvetjük mindazt, ami ide tartozik. Én például a politikai rendszerünk felépítésére is rá akarok mutatni.

Ugyanis az ilyen jellegű öngazgatás megvalósítása lehetetlenné válik, ha nem biztosítjuk, hogy a dolgozó, az, aki az eszközöket előállítja, nem vesz részt és nem dönt az eszközök további sorsáról. Mert gyakorlatilag minden eszköz nem maradhat a vállalatban, ezt tudjuk, mert vannak társadalmi szükségletek, amelyeknek a kielégítése különböző formában valósul meg. Ilyen ügy az iskoláztatás, az egészségügy, a közigazgatás és így tovább. Tehát vannak társadalmi szükségletek, amit ki kell elégíteni szintén ezekből az eszközökből. Mi is most itt a minőségi változás? Meggyőződésem: ki kell mondanunk, hogy a leglényegesebb minőségi változás e téren a delegátusrendszer. Mi vagyunk valóban azok, akik először vezettük be a delegátusrendszert a legteltesebb formájában. A gyakorlat be fogja bizonyítani, hogy öngazgatási viszonyainkban mennyire felel meg pont a delegátusrendszer. Természetesen ez a rendszer nemcsak a képviselőházi rendszerre vonatkozik. A delegátusrendszer vonatkozik a munkástanácsok megválasztására, vonatkozik az érdekközösségek szkupstinájának megalakulására és működésére. De a társadalmi-politikai közösségek képviselő-testületei is a delegátusrendszeren épülnek fel.

Néhány szót szeretnék mondani, hogy mi is az, amit biztosítani kell, mert a delegátusrendszer sem fog automatikusan működni. Ugyanis elsősorban, mindamelllett, hogy a szövetségi alkotmányban, köztársaságiba átvettük és a tartományi alkotmánytörvényben alapjában lefektettük, hogy hogyan létesül a küldöttség, részletében még nincs meghatározva milyen a küldöttség viszonya a saját kebeléből választott küldött irányában, mert mindenütt az egész küldöttség nem vehet részt a döntéshozatalban.

Tehát kétféle viszony alakul ki: a küldöttség és a társult munka alapszervezete és annak öngazgatási szervei közötti viszony. De kialakul egy másik viszony: a küldöttség és a küldött, vagyis a társadalmi-politikai közösség szkupstinája képviselőháza közötti viszony. A legplasztikusabban, talán legtökéletesebben a községi szkupstinákban, községi szinten tud ez a rendszer tökéletesen működni. A további gyakorlat fogja bebizonyítani, hogy mennyire tudjuk ezt alkalmazni a szélesebb társadalmi-politikai közösségekben, és mennyire kell majd a mostani megoldásokat is esetleg változtatni a jövőben vagy pedig már most a tervezetben.

Azért kell erről beszélünk, mert az hogy mennyire sikerül a küldöttségnek kifejezni a társult munka alapszervezetének érdekeit, sőt társult érdekeit, mert ők nem imperatív mandátummal rendelkeznek, és összhangba kell hozni az érdekeket sokszor, hogy döntéshozatalként legyen bizonyos kérdés-

ről. Erre most nem fogok kitérni, mert majd a következő kerekasztal-beszélgetés témakörben szó lesz a községi statútumról, a vállalati statútumról.

A delegátusrendszert csak ebben a vonatkozásban akartam taglalni, ami a bővített újratermelésre szánt eszközökkel való rendelkezés jogát illeti, és ezért meg kell említenem, hogy a szövetségi alkotmány felhatalmazta különben a köztársaságok alkotmányait, hogy bizonyos módon a gyakorlat, a szükségek szerint törvénnyel is korlátozhatják a társadalmi újratermelés eszközeinek egy részével való rendelkezést. Ez egy kivétel, különben a jogok szerint, az alkotmány szerint az összes eszközökkel való rendelkezés joga, tulajdonképpen a bővített újratermelésről való döntés joga is, a társult munka alapszervezeteit illeti meg. Tehát vannak kivételek, ahol erre sor kerül, és ahol önigazgatási jogok alapján az eszközöket összevonják. Az eszközökből eredő jövedelemre is joguk van, de erről én nem beszélek, mert erről már volt szó. Mi a tartományi alkotmánytörvényben ezt a jogot a szövetségi alkotmányból átvettük és lefektettük, hogy mi is az alkotmánytörvényben megállapíthatunk olyan érdekeket, tartományi érdekeket, amikor a törvény által az eszközök kötelező társítását látjuk elő.

Ez egy bizonyos veszélyt rejt magában, mert a törvény korlátozza azokat a jogokat, amelyek tulajdonképpen alapjogok. Meg kell említenem, hogy e tekintetben több korlátozást vezettünk be. Elsősorban a szövetségi alkotmány előírta azt az alapvető korlátozást, hogy mindenütt, amikor az eszközökről van szó, a döntésjogot a képviselőházakban és az érdekközösségekben csak úgy lehet meghozni, hogyha arról a termelővállalatok, a társult munka alapszervezeteinek küldöttei döntenek és megszavazzák. Elsősorban tehát őket illeti meg a döntésjog. A többi nem termelő társult munka alapszervezeteinek képviselői csak részt vehetnek a megvitatásában, de nincs döntésjoguk. Az osztályjellegű felépítmény irányában így biztosítjuk. De lényeges az is, hogy még ez sem minden. Mert képzeljük el, hogy egy társadalmi-politikai közösségben a delegációkkal el lehet fogadtatni egy bizonyos álláspontot. Ezért nekünk szükségünk volt még több korlátozásra. Ezért az alkotmánytörvény (mindamellet, hogy ez nem végleges, mert erről eltérő vélemények vannak, Mihály tudja) megköveteli a szakszervezet véleményének kötelező figyelembevételét, a gazdasági kamara véleményének kötelező figyelembevételét. Ezenkívül mi a tartományi képviselőház struktúrájába beépítettük a községek tanácsát mint tanácsadó szervezet, olyan tanácsadó szervezet, melynek a véleményére fel kell hogy figyeljen az a tanács, amelynek döntésjoga van. Így biztosítottuk tulajdonképpen, hogy mielőtt megállapodtunk abban, hogy mi az a vajdasági érdek, az csak akkor lehet, hogyha azt kifejeztük a társadalmi tervben. A társadalmi terv meghozatala már külön kapcsolódik a társult munka alapszervezetéhez, de erről most ne beszéljünk, mert ez új téma.

Persze tudatában vagyunk annak, hogy minékünk magas a közfogyasztásunk, és hogy nem lesz könnyű, hogy nagyobb eszközöket biztosítsunk a bővített újratermelésre, de úgy, hogy azokkal a társult munka alapszervezetei rendelkezzenek és nem a bankok és különböző pénzintézmények. Már ezzel is lényegesen megváltozik majd a viszony a dolgozók jogait illetően és valószínűleg, hogy az érdeklődésük is, hogy a bővített újratermelést növeljék.

Szerintem politikai rendszerünk is — ezért beszéltem erről — biztosítja azokat az alapelveket, amelyekről beszélgettünk, ami tulajdonképpen alapja

a társadalmi termelési viszonyoknak, és amit a felépítményben is biztosítottunk. Talán később, ha esetleg lesz rá idő, beszélnék a köztársaság és a tartomány viszonyáról, de azt későbbre hagyom, mert ez mégis egy önálló téma.

Ezzel fejezném be a mostani hozzászólásomat.

Rehák László:

Az alkotmánytervezetek részletes rendelkezéseinek várható hatása az öngazgatási viszonyok és a korszerű üzemvezetés fejlesztésére

A szerbiai alkotmányjavaslat 12-ik cikkelye arról szól, hogy a termelési eszközöknek a dolgozók személyi szükségleteit és a közös szükségletek kielégítését kell szolgálnia. Ez nagyon lényeges, és ezt később aztán az alkotmányjavaslat részletezi is. Ez az előírás mindenképpen ellentmond a teljes munkatöbblet felett való közvetlen rendelkezésnek és az ezzel kapcsolatos vulgarizálásnak. Ezt a meghagyást alaposan magyarázni kell, mert az „egyszerű logika“, a „józan ész“ ebben az esetben nem jó tanácsadó.

Marx igen világos fejtegetései már régen kimutatták azt, hogy a vulgáris felfogás az elosztás tekintetében mennyire tarthatatlan. Fura dolog, de publicisztikánkban kísértetiesen előbukkannak a gothai program bírálatában kipellengérezett lassallei felfogások.

A téves, a nem marxista felfogások a termelő munka meghatározásánál is jelentkeznek sajtónkban, és igen sok vitára adnak okot. Hogy mi a termelőmunka, és mi a nem termelő munkának a jellemvonása, az a marxista elméletben, a politikai gazdaságtanban egészen világos. Nálunk ez nem eléggé az. Ezért a tizedik pártkongresszus platformja külön felhívja a figyelmet arra, hogy az öngazgatás, a szocializmus fejlődésének ellenségei próbálják úgy feltüntetni a dolgot, hogy a fizikai munka egyértelmű a termelőmunkával, noha ma sokkal összetettebb ez a kérdés, és nem szűkíthető le a fizikai munkára. Ugyanakkor a termelőmunka lényege igencsak meghatározható, hogy csak ebben a munkaszektorban valósulhat meg új érték, ami nem zárja ki a nem termelőmunka fontosságát, nélkülözhetetlenségét. Sőt az alkotmányfüggelék és az alkotmánytervezetek meghagyják, hogy a munka a nem termelési és a termelő szektorban meghatározott érdekközösségekben közvetlenül megtalálják a maguk ekvivalensét, közvetlen viszonyba kerülnek egymással. Ez azért fontos, mert egészen másképpen viselkednek a nem termelő munka szektorában azok, akik a jövedelmet úgy fogják fel, és úgy is viselkednek azután, mintha az a termelő munkának a jövedelmével egyenlő jövedelem lenne munkájuk egyenértékével és társadalmi-anyagi elismerésével.

Ehhez a témához kapcsolódik, és ezért szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy az eddignél sokkal részletesebben szabják meg a mostani alkotmánytervezetek a társadalmi tulajdont és a társadalmi-termelési eszközöknek a kezelését. Egészen világosan megszabják a rendelkezések azt, hogy milyen társadalmi-termelési viszonyokat valósíthat meg a termelő a társadalmi termelőeszközök használata és kezelése alapján.

Az alkotmánytervezetek szövege szerint is, természetesen az esetben, ha társadalmi tulajdonról van szó, nemcsak dolgok birtoklásáról van szó, hanem társadalmi viszonyokról tárgyak kapcsán. A társadalmi tulajdon felett nem lehet egyéni vagy csoporttulajdont szerezni. Tehát, tilos monopolisztikus viszonyt, emberek közötti monopolisztikus viszonyt teremteni a dolgok kapcsán. Nem lehet továbbá bérviszonyt kialakítani a társadalmi tulajdon, a társadalmi eszközök kapcsán, és végül, a társadalmi tulajdon nem szolgálhat arra, hogy mások munkatöbbletét egyén vagy csoport elsajátíthassa.

A szerbiai alkotmánytervezet igen figyelemreméltóan tárgyalja a holt munkát is. Világosan, szó szerint kifejti, hogy a holt munka a bővített újratermelésnek szerves része. Az alkotmánytervezet megfogalmazásában is már gátolja, hogy a holt munka fogalma csak a munkában eltöltött évekre szorítkozzon, és hogy csak ezzel hozzák közvetlen kapcsolatba.

Azt hiszem, igen hasznos lesz társadalmi gyakorlatunk számára a személyi jövedelem fogalmának új alkotmányjogi meghatározása. Ez a meghatározás minden kétséget kizár arra vonatkozóan, hogy a személyi jövedelem csak nettó személyi jövedelemre szorítkozzon, hanem meghatározza, hogy minden olyan fogyasztási forma, amely közvetlenül vagy közvetve a dolgozók fogyasztását érinti, az is az ő személyi jövedelmüket képezi. Ez kötelezni fog mindannyiunkat arra, hogy áttérjünk az ún. bruttó személyi jövedelemre, arról minden egyes dolgozó ilyen formájában nemcsak „értesül”, de ez lesz a tényleges jövedelme, mégha egészében nem is rendelkezhet felette szabadon. A javasolt rendelkezés ezen túlmenően az ún. közös fogyasztási alapok felhasználását — elsősorban a vállalaton belüli közös fogyasztási alapot, de nemcsak azt, hanem függetlenül milyen szinten alakítják meg — a személyi jövedelem fogalomkörébe tartozónak mondja ki. Mindkét újítás (az elképzelés nem új, a javasolt rendelkezés és megvalósulása lesz új) lényeges, mert a termelő jóváhagyására és döntésére van szükség. Ilyen alapon a termelő szoros kapcsolatba kerül majd az érdekközösségek öngazgatásával: az anyagi keretek előteremtésére irányuló döntések meghozatala így a saját igényei kielégítésének funkciója lesz. Elsősorban társadalmi szolgáltatásokról van szó, mint amilyen az egészségügy és az oktatásügy.

Azt hiszem, hogy ezeknek a kérdéseknek a felszínén való tartása a mostani alkotmányvitában lényeges lenne, mert ennek kapcsán azután meghatározhatjuk, hogy mi az az öngazgatói magatartás, mi az, ami összhangban van fejlődési irányzatunkkal. Így lehet azután identifikálni, hogy hol jelentkezik az emberekkel való manipulálás, hol jelentkezik a tudatalatti, vagy tudatosan a csoportérdek, a csoporttulajdon iránti igény.

A szerbiai alkotmányjavaslat igen részletesen szabja meg a társult munkával kapcsolatos társadalmi-termelési viszonyokat. Az alkotmányfüggelékek ezt nem határozzák meg olyan részletesen. A társult munka alapszervezetének fontosságát az alkotmányjavaslat 36-os cikkelye határozza meg, minden kétséget kizárva. A meghatározásból kiviláglik, hogy szó sincs a társadalmi-termelési folyamat holmi atomizálásáról, felbontásáról.

A szabályozás szemléltető és részletes, talán még túl részletes is, de azt hiszem, ez most társadalmi szükséglet. A társult munka a rendelkezések tervezete értelmében nemcsak alapszervezet. A rendelkezések az alapszervezeten túlmenő többi kapcsolatokat is konkrét formában fölvezetik, és lényegében egy egészen korszerű szervezést szorgalmaz. A munka integrá-

lását serkenti ugyanakkor, amikor valóban erősíti a közvetlen termelő közvetlen döntéshozatalát, közvetlen rendelkezési jogát a jövedelemről (természetesen nem lassallei értelemben). De ugyanakkor az integrációs folyamatokat is serkenti, és nem valamiféle primitív szocializmust, hanem egy, a tudomány forradalmának időszakában jelentkező, tehát nagy rendszereknek a jellemvonásait tartja szem előtt.

A nagy rendszerek éppenséggel igénylik a tagolt, autonomizált alrendszerek létezését, amelynek a magva saját adottságainkban éppen a társult munka alapszervezete. Ez az, amit technokratáink nehezen fognak fel, mert ők az egyenes, merev, hierarchizált nagy rendszerek hívei. Ilyen értelemben azután a társult munka alapszervezetének fontossága teljes egészében alátámasztja a nagy rendszerek kialakulását.

Olajos Mihály: Tudnád-e szemléltetni, esetleg példázni ezeknek a lassallei vulgáris fölfogásoknak a megnyilatkozásait, a megnyilatkozások konkrétabb formáit az egész munkatöbblettel való rendelkezés kérdésében?

Rehák László: Tudnám, természetesen. De azért megkérem Boro elvtársat, hogy fejtse ki Marx és Lassalle idevonatkozó nézeteit, nemcsak azért, mert jómagam már sokat beszéltem, de elsősorban azért, mert ez hangsúlyozottabban a politikai gazdaságtan kérdése, és ezekben a kérdésekben ő a szakember.

Borisav Martin:

Nagyobb befolyást az elosztásban azok számára akik közvetlenül megvalósítják a terméktöbbletet

1875. május 22—27. között Gotha német városban a két német munkáspárt megtartotta egyesülési közgyűlését. Az egyiknek Liebknecht és Bebel, a másiknak Lassalle állt az élén. A programot Lassalle dolgozta ki, s ennek egyik szakaszában megállapította, hogy a munkahozadéknak sértetlenül kell megilletnie a társadalom minden tagját, egyenlő jogokkal. E munkahozadék alatt ma a társadalmi terméket értjük. Az erre kialakított jog tekintetében tehát, szerinte, semmi különbség sincs azok között, akik ezt létrehozzák, és azok között, akik nem vesznek részt közvetlenül megvalósításában.

Marx mutatott rá elsőként, hogy ez nem más, mint egyszerű polgári frázis, ami gyakorlatilag semmit nem jelent, eszmeileg pedig rendkívül ártalmas a munkásosztályra nézve, tehát a német munkáspártok számára is. Kimondta, hogy ebből a munkahozadékból, amelyet társadalmi terméként kell felfognunk, feltétlenül le kell vonni a gazdaság és a társadalom számára szükséges eszközöket. Ezekre az eszközökre, függetlenül attól, hogy milyen társadalmi-gazdasági rendszerről és viszonyokról van szó, a tőkés és a szocialista berendezkedésű társadalomnak egyaránt multhatatlanul szüksége van, és pedig a termelés folyamán felhasznált eszközök egyszerű újratermelésére, a termelési eszközök bővítésére, a tartalékalap számára, ami mind gazdasági szükségszerűségnek tekinthető.

De létezik más társadalmi szükségszerűség is. Ide tartozik a termelésen kívüli igazgatás, ahogyan Marx elnevezte, továbbá a szociális gondoskodás a szegényekről, vagyis ma a szociális biztosítás és több más fogyasztás.

Csak ezután következhet az a rész, ami a munkásosztályt illeti meg, az elvégzett munka mennyisége és minősége alapján. Erre vonatkozik az elv, hogy mindenkinek az elvégzett munka mennyisége és minősége szerint kell részesednie a jövedelemből, illetve hogy „mindenki a képességei szerint, mindenkinek a munkája szerint”.

Olajos elvtárs azt kérdezte, mennyire van jelen ez a Lassalle-i felfogás a mi mai gyakorlatunkban. Létezik-e nálunk olyan törekvés, amely a társadalom minden tagját ki akarja egyenlíteni a megvalósított jövedelem elosztásának joga tekintetében?

Én csupán egyetlen példát említenék, amely úgy gondolom, eléggé meggyőző lesz. A mi hivatalos statisztikai kimutatásaink, azok, amelyeket a jugoszláv Statisztikai Intézet jelentet meg a statisztikai évkönyvekben, semmiféle különbséget nem tesznek a termelő és nem termelő munka között. Ebben a statisztikában rendkívül részletes adatokat találhatunk például a nemzeti jövedelemről, azt is pontosan megtudhatjuk, milyen arányban részesedik ebben a nemzeti jövedelemben a gyárpar, a mezőgazdaság, az építőipar, a közlekedés és minden más gazdasági ágazat.

Ha azonban feltesszük magunknak a kérdést, hogy ki valósítja meg ezt a nemzeti jövedelmet országos szinten, vagy az iparban, a mezőgazdaságban, a közlekedésben, erre a kérdésre nem tudunk feleletet találni. A statisztikai kimutatás csak arra ad választ, hogy hányan dolgoznak összesen a társadalmi szektoron az iparban, a mezőgazdaságban, a kereskedelemben, a közlekedésben, de a foglalkoztatottak között semmiféle különbséget nem tesz, noha tudjuk, hogy minden vállalatban léteznek termelőmunkások, de léteznek tisztviselők is.

Tehát a statisztika szerint a jövedelem megvalósításában mindenki egyaránt részt vesz, a takarítónő és a küldönc is, az igazgató meg az egész tisztviselő gárda épp úgy, mint azok, akik ténylegesen részt vesznek a termelőmunkában. Így tehát semmiképpen sem kaphatunk választ arra a kérdésre, hogy hány ember dolgozik Jugoszláviában közvetlenül a nemzeti jövedelem létrehozásán. Ez az a felfogás, amely szerint mindenki részt vesz a jövedelem megvalósításában, s ebből erednek azután azok a jövedelemelosztási rendszerek, amelyek számunkra nagyon is ismeretesek.

Ezzel magyarázható, hogy a szociális különbségek nem ott keletkeznek, nem azok körében jutnak kifejezésre, akik a nemzeti jövedelmet megvalósítják, hanem azok körében, akik a munkatöbblet elosztásának területén döntő befolyással rendelkeznek. Így hát maga a jövedelem elosztása személyi jövedelmekre és terméktöbbletre, ami eddig volt érvényben, lehetővé tette, hogy sokkal nagyobb legyen a befolyása azoknak, akik nem vesznek részt közvetlenül a terméktöbblet megvalósításában, szemben a közvetlen termelőkkel. Ebből az elosztási rendszerből eredtek tehát a szociális problémák, a szociális különbségek és más hasonlók.

Ne gondoljuk azonban, hogy a Statisztikai Intézetnek ez a magatartása azokon az embereken múlik, akik a statisztikákat összeállítják. Ez a megol-

dás a tanácsadók agyában született meg. Közéjük tartozik például Grdžić professzor, aki korábban és még ma is tanárként dolgozik a belgrádi Közgazdasági Kar statisztikai tagozatán, s aki teljes egészében magáévá tette azt a felfogást, hogy a jövedelem megvalósításában a háziasszony és a közvetlen termelésben dolgozó munkás egyaránt részt vesz. A nemzeti jövedelem elszámolásának olyan technikáját tette tehát magáévá, amelyet tulajdonképpen az Egyesült Nemzetek egyik bizottsága dolgozott ki, s ez a felfogás érvényesül ma a mi hivatalos statisztikánkban is. Ő ugyanis egyben a Statisztikusok Országos Szövetségének elnöke is, ami sok mindent megmagyaráz.

Márpedig, ha valamit változtatni kell a hivatalos országos statisztikán, akkor annak feltétlenül olyan irányúnak kell lennie, hogy végre valóban megtudjuk, ki valósítja meg azt a jövedelmet, amiről beszélünk, s hogy ki milyen arányban vesz részt annak elosztásában.

Mindezzel azt akarom tehát mondani, hogy ez a felfogás igenis jelen van bizonyos helyeken, elsősorban a statisztikában, amely semmiféle különbséget nem tesz a jövedelem megvalósítói és elosztói között.

Szecsei Mihály:

Az árrendszer, az elosztás és a holt munka önigazgatású vonatkozásainak erősödése az alkotmánytervezetekben

Rám megnyugtatólag hat az a tudat, hogy az új alkotmány szövege, tartalma, intézményesített megoldásaival hozzájárul ahhoz, hogy csökkenni fog lényegében az államapparátus adminisztratív irányító tevékenysége a jövő időszakban társadalmi-gazdasági fejlődésünkben, és növekszik a gazdasági ösztönzők alkalmazásának területe, növekszik a társult munka alapszervezetében a társult egyesült munkának a szerepe.

Azért mégis azt kell talán megjegyeznem, mivel hogy kerekasztal értekezleten vagyunk, ahol a vélemények különbözősége, eltérése esetleg hozzájárul ahhoz, hogy bizonyos igazságokat felismerjünk, megismerjünk akár egyik vélemény, akár a másik vélemény nyomán, mert hát az összehasonlítások tulajdonképpen a szülői ennek az igazságkeresésnek, én azt mondom, hogy ez az alkotmányjavaslat, bármennyire is tényleg megnyugtatólag hat ránk, hogy ha a társult munka alapszervezetében működő tevékenykedő dolgozó helyzetét nézem, hát mégis rejt magában egy bizonyos túlzott gazdasági szabályozást. Vagyis úgy mondanám, hogy a gazdasági élet alkotmányi szabályozásának kérdését egy kissé nyitva hagyja. Talán túl szélesen, mint a halász, aki túl sokáig nyitva hagyja hálóját, végül aztán a hal kikerül.

No de itt nem áll teljes egészében ez a megállapítás. Azt mondom, hogy talán olyan törekvésről van szó, amely szorgalmazza a gazdasági élet alkotmányi szabályozását, kiszélesítését. Én azt is merném állítani, hogy e törekvés mögött adott objektív kényszer is rejlik. Tehát e törekvés mögött elsősorban az áll, magamnak úgy tudnám megmagyarázni, hogy a szabályozás alá vont kérdéseknek a legmagasabb szintű jogerőt szeretnénk kölcsönözni.

Persze, erre a jogászok tudnának jobban válaszolni, hogy ez teljesen megfelelő kifejezés-e, hogy mit akarunk ez alatt, hogy a szabályozás alá vont kérdéseknek a legmagasabb jogerőt kölcsönözzük. Ugyanis, én ez alatt azt értem, hogy a jogalkotó szerveket szeretnénk kötelezni arra, hogy ne sértsék meg az alkotmányos normákat, sőt, hogy tovább fejlesszék azokat.

Mert, mindjárt ehhez kapcsolnám a másik magyarázatot is, hogy a népgazdaság gyorsabb ütemű és nagyobb hatékonyságú fejlesztését szeretnénk biztosítani, mégpedig egy stabilabb feltételrendszer közepette. Vagyis az a második indok, hogy ha olyan sok kérdést akarunk gazdasági életből alkotmányi szabályozás alá vonni, hogy a magas szintű stabilitást szeretnénk biztosítani azzal ellentétben, ami nagyon, de nagyon jellemző volt a múlt időben fejlődésünkre, hogy nem tervidőszakról tervidőszakra, hanem félterv időszakról félterv időszakra változtattuk az egész gazdasági mechanizmusunkat.

Most ez a gazdasági mechanizmus nyilvánvalóan mindig a jövedelem és a felhalmozódó képesség eltelepítésének, elhelyezésének is a kérdése volt. Ha akartuk, akkor a nyersanyag-termelő ipar volt a felhalmozóképesebb, ha akartuk, akkor valamely más ipar.

Nem volt egy arányos elosztása a nemzeti jövedelemnek, vagyis amit a Boro az előbb kifejtett, hogy a termelő dolgozók nem munkájuknak megfelelően részesednek a kitermelt nemzeti jövedelemből. De azt mondom, hogy talán mégis itt-ott, én rá fogok mutatni, hogy véleményem szerint mi az, amit főlegesen rendezni akarunk az alkotmány szabályozásával, habár azt máshogy is törvényekkel, társult munka alapszervezetei közötti megjegyzésekkel már lehet rendezni.

Persze a szocialista alkotmányokat nézve, kezdettől fogva jellemző a szocialista alkotmányokra, hogy, mint ahogy már itt te is megjegyezted Rehák elvtárs, nemzetközi politikai kérdéseket rendeznek, kulturális életet rendeznek, míg a kapitalista államok alkotmányaiban én azt nem találtam. De a vállalati belső viszonyok szabályozását az alkotmányban, azt, hogy a társult munka alapszervezetében a dolgozónak a helyét alkotmányosan rendezzük, nagyon lényegesnek tartom. Martin Boronak teljesen igaza van, hogy forradalmian ezeket a viszonyokat csak ez az alkotmány rendezi. Mert a mongol alkotmány ugyan a dolgozóknak bizonyos jogokat biztosít a vállalat igazgatásában, aztán a csehszlovák alkotmány a szakszervezetet bízza meg, szinte a szakszervezetre ruházza rá ezt az egészet. Nálunk közvetlen alkotmányos rendelkezés a termelővel szemben rendezi ezeket a viszonyokat. Azonban úgy vélem, hogy ha a társult munka alapszervezetében dolgozó munkás társadalmi-gazdasági helyzetét rendezzük, akkor az valóban rendben van, ha tényleg azt mondjuk, hogy csak a jövedelem, csak a munka, mint fő kategória szerepel a dolgozó helyzetének a meghatározásában.

De például magának a jövedelem elosztásának a kérdését is alkotmányos szabályozás alá venni, talán itt-ott túlzás, mert hogyha történetesen azt a példát veszem — ne idézzek szakaszokat — hogy ha több társultmunka-alapszervezet egyesíti eszközeit, vagy egy társult munka alapszervezete több társult munka alapszervezetének az eszközeit használja, akkor a jövedelemelosztás, eszközarányos, munkaarányos formában történhet. Ezt alkotmányosan rendezni, én azt hiszem, hogy sok, mert ezt lehet törvénnyel,

ezt lehet ugyanazon társult munka alapszervezetek közötti szerződéses meg-
egyezés viszonyokkal biztosítani.

A jövedelemelosztás ilyen modelljének a szorgalmazását talán úgy, ahogy
másik fontos kérdésekben kihagyjuk, ezt is kihagyhatnánk. Vagy például
a 26-ik, (ez a 26-ik szakaszra különösen jellemző) amikor közös eszköze-
kötésből eredő jövedelem ez a szövetségi alkotmánytervezet rendelkezése
— hát mind a háromról együtt beszélünk, mert e tekintetben a javaslatok
között nincs eltérés. Azért említem a szövetségi alkotmányt, mert ugyanígy
rendezi ezt a vajdasági, a szerbiai is és a vajdasági alkotmány. Ott ahol el-
térés lesz, ott majd fölhívom a figyelmet, hogy ezt a vajdasági alkotmány-
törvény tervezete máshol rendezi.

Tehát, ahol a közös eszközkötésből eredő jövedelemből biztosítani
kell a személyi jövedelmeket és a közös fogyasztási eszközöket, valamint a
bővített újratermelés anyagi alapjait, talán majd a nyilvános vita mondja
meg, hogy szükséges-e ezt alkotmánnyal rendezni, hogyha egy társult munka
alapszervezete más társult munka alapeszközöket használja, akkor ennek az
első alapszervezetnek jogában van és biztosítania kell a személyi jövedelme-
ket, a közös fogyasztási alapot és a bővített újratermelési alapot. Ami marad,
majd azt osztják. Azt hiszem, hogy ez már túlságos részletezése a gazdasági
élet alkotmányi szabályozásának. Itt már eltérhetünk ettől. Azt mondjuk,
igen, jár neki személyi jövedelem, mint ahogy a többinek is, mert egyenlőt-
len helyzetbe hozzuk a többi TMASZ-szal, a társult munka alapszerveze-
tével. Ugyanis a TMASZ-nak senki sem biztosítja kívülről a személyi
jövedelmet és a közös fogyasztási alapot, hanem a piacon keresztül a mun-
káját értékesíti, és a piacon keresztül megvalósított jövedelemből az előbb
említett modell alapján biztosítja az anyagi ráfordításokat, amortizációt,
biztosítja a közös fogyasztást, a társadalmi fogyasztást értem ez alatt, majd
ami marad, azt osztja személyi jövedelmekre és alapokra.

Viszont itt talán pont a részletezésből ered az, hogy az alkotmány kissé
túlságosan részletez.

Egy másik kérdés. Megjegyzem, nagyon örülök, hogy az összes otthoni
feljegyzéseimet félre kellett tennem, mert a vita alakult így. Az előbb, amint
említettem a 30-ik szakasz azt mondja hogy az olyan munkaközösségeknek,
amelyeket több társultmunka-alapszervezet kiszolgálására — szabad fordí-
tásban — alapítottunk, azoknak személyi jövedelmekre és alapokra, közös
fogyasztási alapokra van joguk. Jó még csak, hogy nem tesszük szóvá, hogy
milyen mértékrendszer szerint. De hozzá is tettük egyik helyen. Olyan mér-
tékrendszer szerint, amely azokban a társult munka-alapszervezetekben
érvényes, amelyek alapították ezt. Azt hiszem, hogy alkotmánnyal ezt rendez-
ni túl sok. Persze hajlandó vagyok erről vitatkozni, nemcsak azért, mert
a világon sehol egy alkotmány ezt nem rendezi, de azért, mert más fontosabb
kérdéseket nem tárgyalunk ennyire részletesen. Például itt van a 38-ik sza-
kasz is, amelyik azt rendezi, hogy a társult munka alapszervezetének dolgozói
kiválhatnak egy társult munka szervezetéből. Tehát nem alapszervezetéből,
hanem szervezetéből, és azt mondja, ha megengedik szerb nyelven fogom
felolvasni: „Osnovna organizacija udruženog rada dužna je urediti način
i uslove izvršavanja svojih obaveza prema drugim osnovnim organizacijama
i nadoknaditi im štetu koja nastaje izdvajanjem”. Ez, már ez a vagyoni jogi

rendezés az alkotmányban, ismételten azt mondom, mikor a fő elveket, célkitűzéseket fektetjük le, akkor ez sok.

Szövetségi alkotmánytervezettel rendezzük azt is, hogy „Osnovna organizacija udruženog rada ne može se izdvojiti ako bi to dovelo do bitnog otežavanja procesa rada u drugim osnovnim organizacijama”. Ezt így, ilyen kritériumrendszer szerint alkotmányban rendezni egy kissé nehéz, talán egy kissé sok is. Mert hogy ha az alapelveket, amelyeket ugyanezekben a szakaszokban lefektettünk, meghagyjuk, akkor már törvénnyel mindig rendezhető a társult munka alapszervezetének a viszonya. És akkor már nem kell az alkotmányt ezzel terhelni.

Ezt azért mondom, mert nagyon, de nagyon dinamikus társadalmi-gazdasági viszonyok fejlődése előtt állunk. Most értük el azt a küszöbemeléletben meghatározott pontot, amikor majd a 750 dollárról felugrunk ezer dollár nemzeti jövedelemre. Az egy főre eső ezer dollár nemzeti jövedelem teljesen új társadalmi gazdasági viszonyokat kényszerít ki fejlődésünkől. Akkor az alkotmányt még nem változtatjuk meg, de azokat a törvényeket, amelyeket ennek alapján hozunk, meg lehet változtatni, sőt azokat szükséges is lesz.

Ennyit erről. Különb, még egyszer azt mondom, hogy tényleg nagyon pozitív benyomással hat ránk az egész alkotmánytervezet.

Ha azt nézem, hogy mit rendezünk és hogyan rendezünk a társult munka felé, akkor olyan kitételei ennek az alkotmánytervezetnek, mint például a 12-ik szakasz (a szövetségi alkotmánytervezetről beszélek) az, hogy a társadalmi eszközök nem szolgálhatnak idegen munkatöbblet kisajátításának alapjául, ez egy nagyon fontos kitétel és a gazdaság-politikánk fejlesztésének szempontjából igen fontos és szinte behatároló. De azért függ attól is, hogy hogyan értelmezzük: szélesebb értelemben vett alkalmazásról beszélünk-e. Ha igen, szélesebb értelemben nem használhatja senki a társadalmi eszközöket idegen munkatöbblet kisajátításának alapjául, akkor azt jelenti, hogy az állami tőke úgynevezett bérmentes használata teljesen meg kell hogy szűnjön. Ez azt is jelenti, hogy meg kell szűnjön az eddigi reexportőröknek az idegen munkatöbblet kisajátítása. Mert tulajdonképpen társadalmi eszközök alapján gyakorlati mérlegmetszeteink vannak erről és bizonyítják, hogy ezek a társult munka alapszervezetei a Genex és a többiek, társadalmi eszközök alapján igenis idegen munkatöbbletet sajátítottak ki. Ugyanis jóval, de jóval az átlagos felhalmozási ráta fölött sajátították ki Szabadkán a Genex vagy a palicsi üzem mások munkatöbbletét. De ez érvényes Vajdaságszerte és országszerte is. Azt hiszem, hogy ha szélesebb értelemben beszélünk, akkor itt nagyon nagy változásról kell mindjárt szólnunk, hogy ezt az eddigi rendszert megszüntessük.

Viszont, ha nem szélesebb értelemben, csak szűkebb értelemben beszélünk arról, hogy nem lehet idegen munkatöbbletet kisajátítani, úgy is azt mondanám, hogy csak az átlagos jövedelmezőségi rátáig kaphat egy társult munka alapszervezet, vagy részesülhet a másik társult munka alapszervezetnek a jövedelmében. Tehát, ha én Palicson vagy Adán vagy Kikindán befektetek mint társult munka alapszervezete társadalmi eszközt, akkor én nem szabhatom meg, hogy az én felhalmozási rátám, amelyik 12 vagy 22 százalék, annak alapján részesülök abban a jövedelemben, hanem számomra mérvadó az átlagos társadalmi felhalmozási ráta vagy jövedelmezőségi ráta,

hogy következetes maradjak az alkotmány terminológiájához. Úgy gondolom, hogy alkotmányos rendszerünk csak az ilyen átlagos jövedelmi ráta törvényes bekebelezésére ad jogot.

Akár így értelmezzük, akár úgy, ez szerintem, ha következetesek leszünk, nagy változás.

Vagy tovább, ha a 13-ik szakaszt idézem (nem fogok minden szakaszt idézni): „a társult munka alapszervezete dolgozóinak kötelessége, hogy az eszközöket a jó gazda figyelmességével kezelje, használja, és azokat újratermelje és bővítetten újratermelje.” Eddig nem volt ilyen világos alkotmányos rendelkezésünk. Azt mondtuk, hogy köteles a társadalmi eszközök integritását biztosítani. Az pedig annyit jelentett, hogy anyagi ráfordítások, plusz amortizáció. Ami marad, személyi jövedelmek. Az egész gazdasági mechanizmusunk a jövedelemelosztási rendszerünk ellen alapult. Ilyenképpen ha a mitrovicai Matróz az átlagos vajdasági személyi jövedelemtől 5 százalékkal többet fizetett ki, és ezért, mert nem volt megfelelő jövedelme, veszteséget mutatott ki, az egész vajdasági építőipar, amely különben a vajdasági átlagfizetések alatt van, részt vett a veszteség kifizetésében. Ugyanis azt hiszem, hogy 15—16 százalékkal alacsonyabb átlagfizetése van az építőiparnak, mint a vajdasági átlag, de nem mutatott ki veszteséget, még vajdasági szinten a közös tartalékalapokba is befizetett. Ezekből a tartalékalapokból szánltuk azt a 8 millió dinárt Mitrovicán, amit tulajdonképpen az átlagos személyi jövedelemtől való eltérés okozott, 7,26 millió magasságig. Ez biztos számítás és nem titok.

Tehát azért, mert nem voltunk következetesek, és nem mondtuk így ki, hogy köteles biztosítani az anyagi ráfordításokat plusz még bővített újratermelést is.

Szerintem ez egy javítás, mert ugyanitt van még a köztársasági szöveg, amely azt mondja: „Radnici u udruženom radu ne mogu iz društvenih sredstava sticati materijalne koristi i druga preimućstva koja nisu zasnovana na njihovom radu.”

Kapcsolódom ahhoz, amit Boro elvtárs mondott. Akkor ez az egész árrendszerünk rekonstrukciójára utal és utasít mindannyiunkat, az egész társadalmat. Azért használom ezt a kifejezést, rekonstrukció, mert egy elavult valamit lehet csak rekonstruálni. Ez a mi árrendszerünk az elsődleges elosztás arányait véve figyelembe, valóban elavult. Az elsődleges elosztásban olyan rossz arányaink voltak, hogy a cukrot másfél hónappal ezelőtt 4 dinár 10 paráért vettük, ugyanakkor a só az ugyanannyi, 4 dinár 70 para. Egy liter ásványvíz sokkal drágább, mint egy liter kénsav. És akkor tessék azzal a kénsavval még műtrágyát készíteni, még a műtrágyát alkalmazni a mezőgazdaságban, abból olcsó kenyeret gyártani. Olcsó kenyeret, hogy ez alacsony munkatermelékenységet más iparágazatokban tudjuk leplezni.

Nem akarok itt bővebben beszélni, de azt mondom, hogy ez, ilyen kitételek arra is utalnak, hogy ezeket az aránytalanságokat meg kell szüntetni, és ennek az alapján jöhet egy új mechanizmus kiépítése. Egy új árrendszer kiépítése. Van az eddigi vitában egy olyan tétel, ami miatt vitáznom kell. Ugyanis, ha jól értettem Reháék elvtársat, azt mondta, hogy a közös fogyasztás is személyi jövedelem . . . Igen, vitába szállok, mert véleményem szerint ez igencsak vitatható. Sajnos, ez így áll az alkotmányban. Azt én nem mondom, hogy nem így áll. De vitába szállok, mert ezzel nem értek egyet.

Mégpedig: elsősorban az alkotmány 19-ik szakasza, szerbiai és vajdasági, (a vajdaságiban azt hiszem a 16-ik szakasz) azt mondja, hogy a társult munka alapszervezetének alapjövedelme a saját személyi jövedelmekre és közös fogyasztásra osztódik. Tehát a dolgozók osztják saját személyi jövedelmekre, saját személyi fogyasztásra és közös fogyasztásra, a bővített újratermelés anyagi alapjára. Ez az a gothai kritikából vett séma. Ez kimondottan az a séma: a munkatermelékenység növelésére és a szükséges tartalékokra. Eddig minden rendben is van.

De amikor tovább megyünk, azt hiszem, az alkotmánytervezet második szakaszában azt mondja, hogy a jövedelemnek az a része, amely a dolgozók közvetlen személyi és közös fogyasztására lesz rendelve a törvényes és szerződéses kötelezettségek fedezése után, az egyes munkásokra úgy lesz elosztva, mint személyi jövedelmek. Na itt ez az a kitétel, amivel vitatkozni akarok, vagyis, amit nem tartok helyesnek.

Elsősorban miért?

A közös fogyasztás eszközei milyen kritériumrendszer szerint és alapján alakulhatnak ugyanúgy, mint a személyi jövedelmek, mint a személyi fogyasztás eszközei? Nyilvánvalóan, hogy semmilyen. Tehát nem alakíthatjuk ezeket a közös fogyasztási alapokat ugyanolyan mérce szerint, mert nincs is a helyük az önköltségben, az önköltségi árban, hanem az jóval kívül, a felhalmozásból alakul. Mihelyt alapról beszélünk, akkor már felhalmozásból képezhetünk alapokat. Tehát első a kritériumrendszer kérdése, hogy hogyan képezzük ezeket az eszközöket.

A másik pedig a feltételrendszer kérdése, mikor, miből és milyen volumenben képezzük ezeket az eszközöket. Beszélék csak a közös fogyasztási alapról, amit a dolgozók közvetlen személyi fogyasztás mellett elosztanak mint közös fogyasztást.

A másik kérdés, ami ehhez kapcsolódik mindjárt, a közös fogyasztási alapok elosztása és a közös fogyasztási eszközök elosztása. Mert ha azt mondjuk, hogy mint személyi jövedelmet osztjuk, akkor milyen veszély áll fenn?

Az igazgató, akinek ötezer dináros személyi jövedelme van, ha ehhez rendeljük, szinte mellérendelt kategória, mint a közös fogyasztási állapot, most az kérdés, hogy milyen kritériumrendszerre. Akkor ő többet kap a közös fogyasztási alapokból, mint a dolgozó, akinek ezer dináros személyi jövedelme van. Célunk, célkitűzésünk pedig ellentétes. Ugyanis, ebben az esetben, amikor a közös fogyasztási alapok elosztásáról beszélünk, első kérdés a részletezés kérdése: hogyan és milyen kategóriánkénti érvényes feltételek és rendszerben, kategóriánként a szakképzett, a magasan szakképzett, a magas fizetésű, az alacsony fizetésű dolgozókat hogyan részesítsük ezekben a közös fogyasztási eszközökben? Fontosak a célkitűzések is: a fogyasztás szférájában jelentkező különbségek csökkentése.

A szocialista társadalomban törvényszerű mind a társadalmi közös fogyasztás, mind a vállalati közös fogyasztásnak a növekedése. Különösen a társadalmi közös fogyasztásé. Most az nem kell, hogy növekedjen állandóan relative is, mert amikor 2000 dollár lesz az egy főre eső nemzeti jövedelem, nyilvánvaló, hogy más részesedése lesz, mint most, amikor még csak 750 dollár. De amikor a vállalati közös fogyasztásról most beszélünk, még erre az elkövetkező időszakokra is, az állítom, hogy azzal a fogyasztási alapokkal

ellensúlyozzuk majd a személyi jövedelmek elosztásában mutatkozó fogyaszté-kosságokat, hiányokat, és majd ellensúlyozzuk a lemaradott kategóriáknak a fogyasztási lemaradását.

A fogyasztási lemaradás, a személyi jövedelmekben maradtak le. Erre szemléltető példa a vajdasági, meg nemcsak a vajdasági társadalmi megállapo-dások végrehajtása. Most, amikor kihirdettük, hogy a legalacsonyabb kategóriájú dolgozóknak a személyi jövedelmét kell jobban növelni, akkor azt tettük, hogy a társadalmi megállapodásban kitűzött koeficiensek a fél-szakképzett munkásra 1,20, a félszakképzett tisztviselőre azoké 1,34-re ment, míg a szakképzett dolgozóé, és ezt hangsúlyozom, 1,70-ről leesett 1,41-re.

Ez következett be azért, mert a többi, ezek az igazgatók, tisztviselők, mérnökök, kis számban vesznek részt az összefoglalkoztatottakban, kicsi a személyi jövedelmük tömege, még ha egyharmadát elvonjuk, akkor sem elég, hogy a félszakképzett és a nem szakképzett dolgozók személyi jöve-delmét növeljük. Nem maradt más hátra, ez a legigazságtalanabb amit tettünk, mint a szakképzett dolgozók fizetése, akik 100 valahány ezren vannak. Az ő személyi jövedelmük terhére és egy kicsit a felső kategóriákéra is, de főleg a szakképzett munkások jövedelemtömegéből alimentáltuk. Ha mi úgy fogjuk fel a közös fogyasztást, hogy az majd a személyi jövedelmek terén alakul, vagy (személyi jövedelmekként fizetjük ki, főnnáll a veszély, hogy ugyanazokat a mércéket, kritériumokat és feltételeket, amelyeket a személyi jövedelem elosztásában alkalmazunk, átültetjük a közös fogyasztásba is. Ilyen értelemben szállok síkra ennek a tételnek következetesebb és világó-sabb megfogalmazásáért. Persze, mondom, ha jól értettelek. És végül hozzá-tenném azt is, hátha ez közös fogyasztási alap, ha alap, akkor minek személyi jövedelemként fizetni ki. Akkor miért képezünk belőle alapot, ha ügyis személyi jövedelemként fizetjük ki. Ez tiszta közgazdasági kérdés. Szerettem volna vitatkozni, hát engedd meg. Ha kitérsz, akkor nincs alkalmam.

Egy nagyon komoly vita végére tesz pontot ez az alkotmánytervezet a holt munkával kapcsolatban. Másrészt azt a véleményt vallom én is, mint Boro, hogy az új kutatásoknak ad nagyobb teret és új kutatásokat nyit meg, ahogyan a holt munkát tárgyalja ez az alkotmány.

Ugyanis az alkotmányfüggelékben csak azt állapítottuk meg, hogy a dolgozónak joga van az élő és a holt munkája alapján részesedni a jövede-lemből. Igen, de kitértünk az elől, hogy azt közelebbről meghatározzuk. Most pedig kimondtuk, hogy a bővített újatermelésbe fektetett eszközök a társult munka adott alapszervezetben, az összes társult munkában és a tár-sadalmi újatermelés közös eszközeinek része. Tehát az ossztársadalmi eszközök része az a holt munka, amit minden dolgozó egy bizonyos munka-
idő alatt megteremt, és amit az összes társadalmi eszközökhöz kapcsol. Azt hiszem, hogy ez jó megfogalmazás, és ennek alapján majd később elérjük azt (magasabb fejlettségi fokon), hogy a dolgozóknak, az idősebb dolgozóknak a személyi jövedelme nem egyértelműen csak a folyó évi és az élő munka közvetlen befektetett munka alapján alakul, hanem majd a holt munka alap-ján is, minél nagyobb munkaidővel, vagy mással rendelkeznek majd — a kritériumrendszer később szabják meg — annál nagyobb részesedése való-sul meg. Ez a helyes, mert a munkaerő már a 34-ik munkaévében biztos, hogy nem képes, nem olyan abszorpcióképes az újabb technikai vívmányokra, mint a hetedik, nyolcadik évben.

Ebben, az elméleti kérdések megoldása mellett, humanizmust is látok, aminek az alapján tényleg a jövedelemosztásunkat módosíthatjuk, javíthatjuk.

Az, ami szerintem tovább is kissé vitatható rendelkezés — persze ezt korán van még megállapítani, hogy jó vagy nem jó — a 23-ik szakasz megállapítása. Ugyanis az, hogy törvénnyel ideiglenesen korlátozhatók az eszközök feletti rendelkezési jogok. A vajdasági alkotmány 22-ik szakasza ugyanis kimondja, csak kissé eltérve. Ugyanis a vajdasági alkotmánytervezet kimondja, hogy az infrastruktúra bizonyos objektumainak finanszírozása, nem tudom, hogy a végleges szövegben megneveztük, hogy vízgazdálkodási, energetikai létesítményekről és utakról van szó, vagy csak annyit mondtunk, hogy infrastruktúrára fordítandó összeg. A vita még nem zárult le erről a kérdésről és szeretném, ha a kerekasztal hozzájárulna a vitához.

Vajon megfelelő-e az a rendelkezés, amely kimondja, hogy finanszírozás formájában megvonható a társult munka alapszervezetétől a jövedelem egy bizonyos része. Tehát a jövedelem elvonási csatornarendszerén keresztül megvonhat a jövedelem egy része. Azt mondja: „radi finansiranja određenih neophodnih potreba.” Tehát finanszírozás és nem hitelezés formájában. Mert hogy ha finanszírozunk, az eddigi közgazdasági terminológia ez alatt egyértelműen a térítés nélküli kötelezettséggel járó beruházásokat értelmezte. No, most van olyan is, hogy ez nem minden megtérítési kötelezettség nélkül.

De ezen túlmenően is mégis fontos, hogy mire fordíthatók ezek az eszközök. Ez a „određenih neophodnih društvene reprodukcije” ez egy olyan dolog, hogy talán itt pontosabb megfogalmazásért kellene síkra szállni. Meg lehetne határozni, hogy milyen célokra és a társadalmi újratermelés milyen szakaszában. Egész más, hogyha a gazdaság ciklusos alakulását nezzük a szocialista gazdálkodási rendszerben is akkor, amikor az első ágazat kritikus — most kritikus a helyzetünk, pont az első ágazat fejlesztésében — ugyanis, nincs elegendő energiánk, nincs elég nyersanyagunk. A jugoszláv ipar tavaly összes nyersanyagszükségletének 63 százalékát importálta, majd kétharmadát. Ha korlátozzuk a behozatalt, akkor korlátozzuk a termelést, korlátozzuk a jövedelmet, a személyi jövedelmet, a fizetőképes vásárlóerőt a piacon. Ezt már nem kell tovább fejtegetnem. Tehát, azt mondjuk: ha erre fordítjuk, akkor tudjuk, hogy ágazati struktúra-politika megvalósításáról van szó. Ez a „neophodnih potreba” jelenthet ilyesmit is. Nem tudok most határozott javaslatot adni, hogy mit kellene kimondani, de kellene egy precízebb megfogalmazás.

És végül, de nem utolsó sorban, jó lenne még kicserélni véleményünket a 27-ik szakaszcól, amely egy kis újdonságot jelent hazánknak a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódása tekintetében. Ugyanis, eddig mi alkotmányosan nem biztosítottuk a külföldi tőkét, külföldi eszközöket. Törvényileg igen, alkotmányosan nem. Most kimondjuk: a külföldi személyeknek az eszközök feletti rendelkezési joga, amelyeket a Jugoszláv Szocialista Szövetség a köztársaság területén bármelyik társult munka alapszervezethez fektetett, nem csorbítható a szerződés életbe lépése után sem törvényileg sem más rendelkezéssel. Ez jelentős változtatás. Ezzel jogi és anyagi biztonságot adunk, ahogy az előbb mondtam, a legfelsőbb jogi biztonságot azoknak, akik beruháznak, mert egy ilyen inflációterhes időkből az egész

világon, de főleg Európában, bizony nincs biztosítva a beruházó. Mert nemcsak a törvénnyel, de egy valutaparitás-változással kedvezőtlenebb helyzetbe hozhatjuk a külföldi beruházót, mint ahogy volt. A javasolt rendelkezés szerintem progresszív, mert mi nem térhetünk ki a nemzetközi munkamegosztásba való nagyobb méretű bekapcsolódás elől.

Talán később még visszatérnék más problémákra.

Matkovics József:

A „samoupravni pravobranilac” terminus magyar megfelelőjéről

Az öngazgatási jogvédő a társadalom önálló szerve. Szerepe és feladata az, hogy az öngazgatás megsértése esetén, az öngazgatási jogok sérelme esetén, valamint a társadalmi tulajdon megsértése esetén eljárást indítson a képviselőtestületnél, az alkotmánybíróságnál, rendes bíróságnál, vagy pedig az öngazgatási bíraskodás szerveinél. Tehát ez a szerv egy igen fontos szerepet kapott az új alkotmányban. Úgyhogy erről a kérdéstről is tárgyalni kell a közvita során, különösen abból a szempontból, hogy megfelelő tartalmat kapjon ez a szerv. Hogy tényleg bekapcsolódhasson a társadalmi folyamatokba és betölthesse azt a szerepet, amelyet az alkotmánytervezet reá ró. A Magyar Szó fordításában, vagy a Magyar Szó kiadásában megjelent a Szövetségi Alkotmánytervezet magyar fordítása. Ebben a fordításban és a napilapokban az alkotmánytervezetben használt samoupravni pravobranilac fogalmát az öngazgatási vagyoni jogi ügyész fogalmával jelölték meg. Véleményem szerint ez a kifejezés nem felel meg e szerv megjelölésére. A régebbi javni pravobranilac-ra teljesen ráillett a vagyoni jogi ügyész elnevezés, mert a társadalmi tulajdon védelme volt a főcélja. Azonban a samoupravni pravobranilac-nak a fő feladata az öngazgatási jogok védelme. Igaz, hogy hatáskörében megmaradt a társadalmi tulajdon védelme is, azonban nem képezi kizárólag ez a feladatkör hatáskörét. Éppen ezért javasolnám azt, hogy a közvitában esetleg térjünk ki erre a kérdésre is és véleményem szerint sokkal megfelelőbb kifejezés lenne az öngazgatási jogvédő kifejezés. Nemcsak azért, mert szó szerinti fordításban is ráillik, hanem azért, mert tartalmilag megfelel ennek a szervnek a hatáskörének.

Köszönöm! Egyenlőre ennyit.

Tóth Anna:

Az érdekközösségek mint „a munka szabad cseréjét” megvalósító szervezetek ellentmondásos helyzetéről

Ezt a hozzászólást inkább úgy kell értelmezni, mint rögtönzött véleményt, és kevésbé úgy, mint konkrét megjegyzést az alkotmánytervezetekre.

Az öngazgatású érdekközösségek helyzetével a JSZSZK alkotmánytervezetének 16., 20., 52—56., és 96—98. szakasza, a Szerb SZK alkotmány-

tervezetének pedig a 15., az 52—58. és a 117—120. szakasza foglalkozik. A javasolt előírások elvileg szabályozzák a viszonyokat az érdekközösségekben mint a társult munka szervezeteinek társadalmi tevékenységet folytató társulásaiiban, amelyekben e szervezetek „megvalósítják a munka szabad csejréjét“ (a Szerb SZK alkotmánytervezetének 52. szakasza), meghatározzák a tevékenységi politikát, társítják eszközeiket e tevékenységek előrehaladása érdekében stb.

Véleményem szerint az ilyen társulásnak többféle gyenge pontja van, de ilyen szempontból ezúttal csupán a közoktatási ténykedéssel kívánok foglalkozni.

A közoktatási közösségben ugyanis az elosztás bizonyos fokig központosítva van, az elosztás kritériumai viszont nem mindig megfelelőek, s ennek következtében a munka szerinti elosztás elve nem mindig juthat teljes mértékben kifejezésre. Másfelől nincs közvetlen munkacsere a társadalmi tevékenységekbe tartozó szervezetek és a közvetlen termelők között, mert az érdekközösség mint közvetítő lép fel.

Ezzel összhangban a közvetlen termelők nem gyakorolhatnak kellő befolyást a társadalmi tevékenységek szervezeteire, következésképpen nincs kielégítő hatásuk saját munkatöbbletükre, noha a társadalom egyik fő törekvése éppen arra irányul, hogy a közvetlen termelők mindinkább birtokukba vegyék önnön munkatöbbletüket.

Szemléltetésül említsük meg csupán azt a tényt, hogy a közvetlen termelők igen kevésbé befolyásolhatják a társított eszközök elosztásának arányait az egyes oktatóintézetek között, ilyenformán nemigen határozhatják meg, hogy milyen profilú szakemberek kerüljenek ki az iskolákból, másrészt pedig az oktatás minőségének javításáért is csak nagyon keveset tehetnek. Akárcsak a gazdasági szervezetekben, a társadalmi tevékenységekben is a munkának és a munka minőségének kellene meghatároznia a munkaszervezetek helyzetét, amire csak úgy nyílna lehetőség, ha a társadalmi tevékenységet folytató munkaszervezetek is szorosabb kapcsolatba kerülnének a gazdasággal.

Függetlenül ezektől az érvektől, amelyek az érdekközösségek gyöngeségeiről szólnak, véleményem szerint mégis korai lenne megszüntetni őket, mert ez igen súlyosan érintené a társadalmi tevékenységek szervezeteit, főképpen a fejletlen vidékeken. Ezek ugyanis azonnal kevesebb eszközhöz juthatnának, noha a munkaeredmények tekintetében nem okvetlenül gyöngébbek, mint a fejlett területeken működő hasonló munkaszervezetek. De ezzel kapcsolatban felvetődik egy másik dilemma is: a sok érv és ellenérv mellett is helyes-e, hogy fejlődésünk mai szakaszában a társadalmi tevékenységeknek minden tekintetben oszteniuk kell a gazdaság sorsát?

Véleményem szerint a jövőben mindenesetre arra kellene törekednünk, hogy fokozatosan megszüntessük az érdekközösségek közvetítő szerepét, de addig is, amíg erre nem nyílik lehetőség, fokoznunk kell a közvetlen termelők (a gazdaság) befolyását a társadalmi tevékenységet folytató munkaszervezetekre. Ugyanakkor szorgalmazni kellene, hogy mindenütt, ahol lehetséges, a társadalmi tevékenységet folytató munkaszervezetek társadalmi megállapodást kössenek a gazdasággal, így biztosítva saját tevékenységükhöz a jövedelmet (tehát a közvetlen munkacsere útján).

Rehák László:

A személyi jövedelem alakítása a szociális különbségek csökkentése szempontjából, és a bruttó személyi jövedelem bevezetésének jelentősége

Ami a vitát illeti, állok elébe, de sajnos érzésem szerint a valóban vitatni való igen soványka valami. Sem jómagam, sem az alkotmánytervezetek megfogalmazása nem látták elő, hogy a közös fogyasztási alapokat egyénenként, a nettó személyi jövedelem arányában használják fel, és ezáltal tovább növekedjenek a szociális különbségek.

Egyetértek Szecsei Mihállyal abban, hogy a közös fogyasztási alap a TMASZ-ban és a társult munka szintjén is, ha a TMASZ-i azt létre hozzák, a meglévő szociális különbségek csökkentésének politikáját kell szolgálnia. Nemcsak azt, de mindenképpen azt is, nem egy üzemben elsősorban azt. Már csak részben értek egyet azzal, hogy a közös fogyasztási alapnak a személyi jövedelem részeként való kezelése veszélyt jelent a szociális különbségek növelésére a vállalaton belül, mert az üzemi technokrácia és bürokrácia magának fog „nagyobb karajt leszelni”.

Elvben veszélyt is jelenthet, de ha azt konkrétan vizsgáljuk, a dolgok másként minősíthetők. Ha két évvel ezelőtt rendelkezett volna így az alkotmány (megláttuk volna azt, vagy nem, talán mindannyian, akik most itt a tanácstermi patkóalakú „kerekasztal” körül ülünk részesei is lettünk volna az ilyen kisajátításban), bizonyosra vehetjük mostani meglátásaink alapján, hogy akkor a technokrácia bizony leszelte volna a maga vastagabb „karaját”, és a közfogyasztási alap a személyi jövedelemhez kapcsolódva növelte volna még jobban a szociális különbségeket. De ma, a jelenlegi politikai légkörben már elmúlt a veszély, hogy szocialista rendszerünkkel ellentétes módon éljen vissza a technokrácia, hogy az öngazgatással palástolja előnyszerzésre irányuló tevékenységét. Egyedi kivételek még lehetségesek, de ott, ahol ez meg fog történni, ott más, vaskosabb dolgokat is vétenek, ott egészében a szocialista termelési viszonyok problémája van napirenden.

Valóban nem gondoltam arra a körülményre, amelyre Szecsei elvtárs felhívta a figyelmet: a közös fogyasztási alap egészen más elszámolási mechanizmus alapján létesül. De mégis az elosztás az elsődleges, és nem a költség alakulása, és az elszámolási mód. Ha mi mint társadalom ilyen szociológiai, helyesebben politikai-gazdasági elvhez szilárdan tartjuk magunkat, az elszámolás nehézkes is lehet, torzíthat valamit az egyes ágazatok egymás közti viszonyában, de én mégis bízom könyvelőinkben. Valahogy előttem lebeg az a mesebeli jó könyvelő, aki amikor a felvételt végző igazgató felteszi neki a vizsgakérdést: mennyi 2×2 , akkor nemcsak papírt és ceruzát ragad, hanem mielőtt nekifogna a számításnak, előzetesen megkérdezi, hogy tulajdonképpen mi az óhaja az igazgatónak: mennyi is legyen a feladvány végeredménye. Számomra nem vics ez a lehetőség, ha a társadalom kimondja, mit akarunk, megtalálják majd a legmegfelelőbb számviteli módszereket is hozzá.

A bruttó személyi jövedelmek bevezetése körül éveken át valóságos harc dúl, látszólag semmiért, mert a „bérelszámolási koverták tartalma nem lesz

vastagabb“ csak a ráírt számjegy nagyobb. Persze ez sincs így, mert ha minden mindegy lett volna, akkor nem jelentkezett volna akkora ellenállás elsősorban az állami szervek részéről.

Hat évvel ezelőtt én még részt vettem az öt éve megválasztott Szövetségi Szkupstina választási programjának kidolgozásában. Ez a program, amely ma is érvényes, és amelyet átfogó vita után a Szocialista Szövetség legfelsőbb szövetségi fóruma fogadott el, kimondja: meg kell a választási időszakban valósítani a bruttó személyi jövedelem bevezetését.

Sokrétűek a következményei annak, hogy minden egyes munkás és alkalmazott tudja, hová is jut keresményének nem is olyan kis hányada (még ha a kovarta tartalma azonos is marad). Mert nem is olyan olcsó a mi hazai munkaerőnk, ahogyan sokan hiszik. Olcsó, ha csak a kézhez vett összeget vesszük szemügyre. Sokkal lényegesebb az, hogy a bruttó személyi jövedelem esetén mind kevesebben viszonyulnak majd alineáltan keresetük ama része felhasználása iránt, amely már nem üti a markukat. Hiszen, ha valóban önigazgat a dolgozó a most még számára távol álló alapokkal, azok számára még többet fog elvonni nettó személyi jövedelméből — de tudnia kell mire és miért vonja el. Az meg értelmetlenség, amit nyíltan nem annyira, de annál gyakrabban hangoztattak, főleg a közigazgatás részéről, hogy a bruttó személyi jövedelem bevezetésével (mondhatnám: elszámolásának bevezetésével) a dolgozók kibújnának majd kötelezettségeik alól. Az már technika, amelyet nem is nehéz úgy megszervezni, hogy ne lehessen kibújni alóla.

A szociális különbségek növekedése illetve csökkentése lényeges dolog, és az vonatkozik a felosztás, így a személyi jövedelem minden részére. Már eddig is létezett az, hogy az általános terheket nem arányosan, a nettó személyi jövedelem nagyságával arányosan kell viselni, hanem aránytalanul. A jobb helyzetben levőknek több terhet kell viselniük. De a teherviselés arányától függetlenül mindenkinek kötelessége tudni, mennyit és mire fordítják, illetve fordítja, keresményének ama részét, amely felett szükségszerűen nem rendelkezhet saját belátása szerint. Ezért bírálja is a platform az eddigi adóztatási politikánk túlnyomóan fiskális jellegét, azt, hogy jövedelemszerzés volt a fő célja a fiskusz számára, és követeli, hogy minél előbb a szociális politika hatékony eszköze legyen.

Dobó Illés:

A közvita politikai koncepciója igényli nemcsak a státúumok vitájának szoros kapcsolódását az alkotmánytervezetek vitájához, hanem világosabb megkülönböztetést az államszervi funkciót is betöltő képviselőtestületek és más önigazgató szervek küldöttségei között

Az alkotmánytervezetek és a Platform nyilvános vitájára való felkészülés körébe tartozó kérdésekről szeretnék beszélni.

Az egyik ilyen feladat megítélésem szerint a következő: az alkotmány-reformra úgy kell tekintenünk, mint egy folyamatos tevékenységre. Ezt természetesen többször hangsúlyoztuk. Állandóan utaltunk arra, hogy az

alkotmányreform nem a népek tanácsa ülésével kezdődött, hanem jóval előbb. Itt gondolok mindazokra a dokumentumokra, amelyekről már szó volt a mai beszélgetésünk során is, de jóval előbb is. Ellenben az a véleményem, hogy a mindennapi tevékenységben ez nem tudatosult még így. Egy kissé még mindig csak az alkotmányfüggelékekről beszélgetünk. Úgy tartom, hogy az alkotmányfüggelékek tükrében és az alkotmányfüggelékeken keresztül igyekezzünk az egész alkotmányreformot bizonyos formában a közvitába is behozni. Szerintem az alkotmányreformra mint teljes tevékenységre kell tekinteni, a maga teljességében.

Ez az egyik kérdés. A másik pedig, ami ehhez szorosan kapcsolódik az, hogy mindannak ellenére, hogy így kell tekinteni az alkotmányreformra, mégis szükséges igen szigorúan felmérni azt, hogy mit értünk el eddig, az alkotmányreform eddigi szakaszában? Ugyanis az a véleményem, hogy nem lehet tökéletes és teljes az a vita, amelyik nemcsak hogy feltérképezi, hanem lényegében leméri, hogy mi az, amit eddig a függelékeken keresztül megvalósítottunk.

Ugyanis az alkotmányváltoztatásnak ez már egy első szakasza. Itt sok olyan kérdésre került sor, amelyek már erre a problémára igen világosan rámutattak. Ahhoz, hogy mi a munkásfüggelékek és az egyéb függelékek gyakorlati alkalmazását felmérjük, ahhoz természetesen vannak már megfelelő módszereink. Megfelelő hozzáállással már ezt el tudjuk végezni. De ha mi csak az alkotmányváltoztatás és a reform mostani szakaszára térünk ki, megítélésem szerint az eléggé akadémikus lesz. Tehát szükséges a szervezési felkészülés során — kétségtelenül ez a dolog nehezebb része — kitérni arra, hogy mit értünk el eddig az alkotmányváltoztatás illetve az alkotmányreform során.

Egy további feladat pedig az, hogy magára az alkotmányreformra a maga teljességében kellene a közvita során tekinteni. Noha mi egyelőre a szövetségi alkotmányról, köztársasági alkotmányokról és tartományi alkotmánytörvényről beszélünk, de a községek statútumai, a vállalatok, a helyi közösségek, érdekközösségek statútumai legalább ilyen fontosak, azaz párhuzamosan azokról is beszélni kell. Ezért is fontos, hogy a Létünk szerkesztősége a maga részéről is tervez egy másik kerekasztal-beszélgetést ezekről a kérdésekről. De a közvita során erre föltétlen ki kell térni.

Ugyanis, az alkotmányrendszerünket jellemzi az is többek között, hogy az államszervezési része mellett igen nagy teret szentel azoknak a közvetlen rendelkezéseknek, amelyeket a község és egyéb általános dokumentumokban, tehát statútumokban közvetlenül alkalmazni kell. Ha ezekre nem térünk ki már most a közvita során, úgy tartom, hogy ez a vita egyoldalú lesz, és nem lesz idő úgymond a jövő év tavaszáig ezeket a kérdéseket újból napi-rendre tűzni, felvetni, és helyesen megoldani.

Tehát meg kellene találni azt a mércét, amely valamilyen formában meghatározza, hogy mennyit az alkotmányszövegekről, és mennyit kötelezően, mi az a minimum, amit már a statútumokról is beszélni kell. Valószínű, hogy a tevékenységet és az egész aktivitást így kellene beindítani. Ezzel már találkoznak esetről esetre, községtől községig, ahol már a statútumokról is igen komolyan beszélgetnek, sőt a hozzászólásokból, Rehák elvtárs hozzászólására gondolok, az is kitűnt, hogy hát inkább erről a részéről beszélgetnek többet a községek, mint talán az alkotmányreform egyéb kérdéseiről.

Végül úgy gondolom, hogy a közvita során a deetatizált jogok és köteleességek megvalósulása, azaz az ellentétes érdekek államapparátuson kívüli összeegyeztése lenne az, aminek igen fontos helyet kell kapnia az alkotmányvita során.

Mire gondolok ugyanis? Már az előbb Kovács Laci is világosan kifejtette véleményét, hogy küldöttrendszerrel találkozunk a községi képviselő-testületben, küldöttrendszerrel találkozunk az érdekközösségekben, helyi közösségekben, munkaszervezetekben is. Ez igaz! Ellenben, a községi képviselő-testület mint küldöttrendszer és az érdekközösségek küldöttrendszere között, illetve legfelsőbb szerve között mégis lényeges a különbség. Tehát a községi szkupstina, mint küldöttekből álló szerv, az nemcsak a deetatizált jogok és kötelezettségek megvalósulásán dolgozik, ő még államszerv is. Míg az érdekközösségeknél ez nem tapasztalható, illetve az érdekközösségekre ez nem vonatkozik. Ugyanezt természetesen megállapíthatjuk a helyi közösségeknél is és a munkaszervezeteknél is.

Megítélésem szerint az alkotmány szövege, legalábbis a fölajánlott szövegek, eléggé elvontan és eléggé elvi alapon, túlságosan elvi alapon tárgyalják ezt a kérdést. Nem lehet fel az a különbség, az a lényegbevágó különbség, amely mondjuk a községi képviselő-testület mint a küldött rendszer egyik fontos, vagy talán legfontosabb intézménye és az érdekközösségek, vagy pedig az egyéb öniszervezői struktúrák legfelsőbb szervei között kellene, hogy létezzenek.

Éppen ezért úgy gondolom, hogy a közvita során a kérdést igen-igen ki kellene munkálni. Ugyanis, mint az előbb említettem, megítélésem szerint az alkotmánytervezetek, az államszervezési rész mellett, talán a legnagyobb teret pont ezeknek a kérdéseknek szentelik. Érthető is. Ez az a sajátos, és ez az a forradalmi alkotmányunkban. Viszont ezeknek a kérdéseknek a mindennapi életbe való beépítése, az igen gyermekcipőben jár még. Nem jutottunk el messzire ezen a téren. A fölajánlott tervezetek sem eléggé világosak ezekben a kérdésekben. Másrészt, természetesen, ha itt nem jutunk megfelelő megoldásokhoz, úgy gondolom, hogy az alkotmányreformunk egyik alapvető kérdésénél futunk zátonyra. Csak ennyit röviden.

Lovas István:

Az információ és az értesültség sokrétű jelentősége alkotmányos rendünk fejlesztésében

Bevallom, önző érdekből azért jöttem el a meghívásra, hogy esetleg halljak, értesüljek olyan dolgokról, amit magam nem tudok, mert itt olyan összetételben vagyunk, hogy valószínűleg sokan mondhatnak dolgokat, amit a sajtó nagyon hasznosan és nagyon jól felhasználhat.

A tájékoztatás szerintem valóban alapvető dolog az öniszervezésben; és ha tudjuk, hogy eddig a vállalati, az üzemi öniszervezés is dőcögve ment, akkor fölmerül valóban a kérdés, hogy a küldöttrendszer megfelelő tájékoztatás nélkül hogyan működhet. Más szóval szerintem valóban jórészt a tájékozottságon alapszik a küldöttrendszer sikre és egyáltalán funkcionálása.

Persze, nem a sajtóra gondolok ezúttal, hanem a küldöttek tájékozottságára, arra, hogy a küldött mit visz el a munkaközösségből, a társult munka alapszervezetéből oda, ahol szélesebb körben döntenek.

Mert tudjuk, hogy a jövedelem csak egy részéről dönthetnek végérvényesen és közvetlenül ott, ahol azt megteremtették. Én valóban kulcsjellegűnek találok a tájékoztatást, és ezért vetem föl fontosságát alkotmányos rendünk megvalósításával kapcsolatban.

Szerintem, ha a tájékoztatásról mint az öngazgatás egyik alapvető tényezőjéről az alkotmánytervezetekben nyoma nincs, ezt el is fogadhatom, de úgy vélem, hogy erről annál többet kell az alkotmányvitában komolyan és hozzáértően tárgyalni. Most, amikor az öngazgatás súlypontja tényleg nem összpontosulhat kizárólag a munkaszervezetekben és a társult munka alapszervezetében, akkor fölmerül a tájékozódás forrása és hatványozott jelentősége is. Amikor egy munkaszervezetben, én a Fórumból, sajátomból indulok ki, mondjuk éveken át nem tudunk egy becsületes mérlegelemzést elvégezni, nem tudunk megbízható értesüléseket kapni, melyek azok a kulcsjellegű gazdasági kérdések, amiket nem jól csináltunk, melyek azok, amelyeket jól csináltunk. Ha ezt nem tudtuk elérni egy vállalatban és a társult munka alapszervezetében, tehát az öngazgatás kiinduló sejtjében, méghozzá ott, ahol az informálás a szakmához tartozik, akkor milyen óriási veszély fenyegeti a társadalmat ezzel az egyébként tényleg nagyhorderejű és rendkívül fontos dolog, a küldöttrendszer megvalósításában. Ha ez eltorzul, szerintem, ez még sokkal nagyobb eltorzulásokat vonna maga után az egész társadalomban, mint ahogyan a klasszikus képviselők, képviselő rendszerben ez megtörténhetik. Mert abban a rendszerben nem is várunk tőle annyit, amennyit ettől várunk.

Ha azt mondjuk, hogy a társult munka alapszervezetéből indulunk ki, a dolgozók alapvető létérdekeire, anyagi és egyéb társadalmi érdekeire épül föl a küldöttrendszer szervezetétől és a helyi közösségtől a társult munka egészen a szövetségi képviselőházig, akkor tényleg nemcsak hogy nem mindegy, hanem egészen sorsdöntő dolog az, hogy hogy készül föl, aki onnan kiindul és viszi a témákat, problémákat, és képviseli egészen közvetlenül azoknak az érdekét, akik a javakat megteremtik.

Nem akarom nyújtani felszólalásomat, de még csak a szakszolgálatok és a tájékozódás kapcsolatáról mondanék valamit. Azt, hogy a szakszolgálatnak nemcsak a becsületes munkája, hanem a lokációja is nagyon fontos ebben a most létesülő küldöttrendszerben.

Ha mi például a vállalatban, a társult munka alapszervezetében és annak társulásában is, mondjuk, a szakszervezettől várjuk, hogy szervezze meg és tartsa a vállalat tevékenysége pulzusán állandóan a kezét, ezzel az öngazgatásrendszer pulzusán is, akkor talán a szakszervezetnek kellene, hogy rendelkezzen — én csak fölvetem itt a dilémmát — valamiféle szakapparátussal is, amelyik úgy tudja az adatokat és a témákat feldolgozni és a dolgozók elé terjeszteni, hogy azok valóban meg is értsék.

Ez az egyik dolog, a másik, — lehet, hogy ez nem közérdekű, de szólnék arról is, hogyan terveztük a Magyar Szó-ban mi az egész közvita elképzeléseinket, és hogyan próbáljuk megvalósítani. Először is fontos dolognak tekintjük az alkotmány téziseinek magyarázatát. Erre most kihasználom az

alkalmat, fölkérek mindenkit a jelenlevők közül, aki úgy érzi, hogy mondani-valója van ezzel kapcsolatban, jelentkezzen lapunkban, mi a Magyar Szó-ban nagyon szívesen vesszük majd közreműködésüket. A másik lépcső, hogy így mondjam a teendők másik feladatköre, az a tényleges alkotmányvita megindulásának a figyelemmel kísérése. Az újságíró feladata az lesz, hogy a helyszínen főljesdje azokat a friss és életes témákat, amiket az emberek fölvetnek, függetlenül attól, hogy mennyire tudnak elmélyülni ezekben a problémákban, amit az alkotmány szövege leír. Azt hiszem, hogy ez is nagyon fontos, és alkotó módon lehet hozzányúlni. A vitában felvetett kérdések további elmélyítése és feldolgozása is nagyon komoly és igazán nagy teret nyújt az újságírók számára, hogy alkotó módon résztvegyenek a közvitában.

Olajos Mihály:

A szakszervezetek a Szocialista Szövetség munkaprogramján túlmenően igyekezzenek hozzásegíteni a munkásosztályt ahhoz, hogy a közvitában a lényeges kérdéseket ragadja meg, és azok megoldását vizsgálja. — A dolgozók szabad társulásának marxi tételének megvalósulása új alkotmányos rendszerünkben

A szakszervezetekben tulajdonképpen most programozzák a tennivalókat az alkotmánytervezetek közvitájában, csinálják ezt főleg a községi szervezetekben és természetesen az alapszervezetekben, illetőleg a munkaszervezetekben. Foglalkozik ezzel a Tartományi Szakszervezeti Tanács is, a szakszervezeti választmány legutóbbi ülésén is szó volt erről. Aztán a szakszervezetek tartományi vezetőségei — itt gondolok a különálló szakszervezetekre.

A hozzáállásban, az igazodás keresésében néhány körülmény nagyon kiütöközik mindjárt a kezdetnél.

Egyrészt az a tény, hogy a közvita számára igen rövid idő áll rendelkezésre az évnek még hozzá nem is éppen nagyon kedvező időszakában: aratási munkaidény, más munkák idénye, évi szabadságok.

Másrészt az anyag nagy. Az alkotmánytervezetek, beleértve a tartományi alkotmánytervezet szövegét is és a Platform szövegét: nagy szövegek. Valóban olyan tervezetek, amelyek a társadalmi, gazdasági élet, politikai rendszer, tehát az egész társadalom életének úgyszólván minden szakaszára kiterjednek, nagyon sokat szabályoznak és nagyon nagy horderejű rendelkezéseket, újdonságokat tartalmaznak.

Tehát, előttünk a föladat, elérni valamiképpen, hogy a munkások az alkotmánytervezet közvitájában minél nagyobb számban, minél nagyobb mértékben megismerjék a dolgokat, hogy megítéljék a dolgokat, hozzászóljanak, tehát kialakuljon, illetőleg hallatsszon a munkásság véleménye a tervezetekben foglalt megoldásokról. Egyszerűen megtörténjen a közvitában a tervezetek elbírálása a munkásosztály részéről. Úgy látjuk, hogy igen nagy a veszélye annak, hogy a kérdések tömkelegében a vitagyülekezetek, akár az alapszervezetekben, akár másutt, elvesznek. Ebből indulnak ki a szakszervezetek elsődleges törekvései a vita programozásában: valamiképpen sorrend-

be állítani, vagy megfelelő módon külön beprogramozni, külön föl hívni a figyelmet azokra a problémákra, azokra a kérdésekre, amelyek elsősorban érintik a munkásosztályt, a termelőket és a dolgozókat, a dolgozó embereket. Ilyen fajta rámutatás egyes kérdésekre megtörtént már abban a programban is, amit a Szocialista Szövetségben elfogadtak, de a szakszervezetben és külön a munkaszervezetekben is tovább kell részletezni és a kérdésekre rámutatni, további részletkérdéseket kiemelni, de természetesen csak főbb vonalaiban.

Itt első helyen vannak azok a kérdések, amelyek a dolgozó ember helyzetével kapcsolatosak, a dolgozó ember helyzete a társult munkaszervezetekben, a társult munkában. A dolgozó ember helyzete a politikai rendszerben, de tudjuk, hogy ezek nagy kérdéskomplexumok, és az alkotmánytervezetek sok szakasza rendelkezik róluk, és szabályozza ezeket. Tehát külön részlet. Ezért közvetlenebb és konkrétabb részletkérdéseket is ki kell emelni.

Másrészt úgy kell irányítani a közvitát, hogy úgyszólván egy szervezetben se induljanak neki azzal az igénnyel, hogy az egész anyagról véleményt mondjanak, az egész anyagot megvitassák. Egy vitagyülekezet se tervezze az egész anyag földolgozását akár egész sor ülésen, hanem minden vitagyülekezet, még akkor is hogyha szerveznek egy-egy munkaszervezetben több vitagyülekezetet, válassza ki azokat a kérdéseket, amelyek a számára a legérdekesebbek, amelyek legjobban érintik. Akkor kimerítőbben tudnak majd foglalkozni éppen azokkal a kérdésekkel, és aztán arról mondjanak véleményt, vagy adjanak esetleg még javaslatokat is, indítványokat és a tervezetszövegek javítása, tökéletesebbé tétele érdekében.

Persze, a szakszervezetek, de egész társadalmunk szempontjából jelentős tervezetben a bevezető részben külön szó van a társadalmi-politikai tervezetéről, így a szakszervezetről is. Az alkotmánytervezetek szövege, a Platform is megadja a szakszervezet helyét és funkcióját társadalmunkban, körvonalazza azt, hogy a munkások a szakszervezetbe tömörülve mi mindenért harcolnak, mi mindenért szállnak síkra. És az természetes, hogy a szakszervezeti vitában ez is megfelelő helyet kell, hogy kapjon.

Elég sok kérdésre rámutattak már az eddigi fölszólalók, főleg igenlő értelmezésben. Én a társadalmi-gazdasági rendszer kérdéseivel kapcsolatban külön kiemelném a dolgozók társulásának a kérdését, annak a megoldásait és rámutatnék egy pár vonatkozásra, ami új.

Azt hiszem, hogy most az alkotmánytervezetekben megkaptuk egy alkotmányos szabályozását, alkotmányos rendezését annak az elvnek, amit Marx úgy fogalmazott meg, hogy a dolgozók szabad társulása.

Ez főleg benne van a társas munka alapszervezetével kapcsolatos rendelkezésekben. Abban, hogy a társas munka alapszervezetét a dolgozók alakítják meg, de abban is, hogy a társas munka alapszervezetében rendezik a dolgozók egymás közötti viszonyukat a társas munkában.

Nagyon lényeges dolog az a rendelkezés is, hogy az új alkotmány alapján és az új alkotmány meghozandó vagy már meghozott egyes törvényében, tehát nem munkaviszonyról van többé szó, nem az által lett munkás a dolgozó, hogy munkaviszonyba lép valamelyik munkaszervezetbe, vállalatba, hanem azáltal válik dolgozóvá, hogy a társas munka alapszervezetében aláírja, mert ezt minden dolgozónak meg kell tennie, hogy legalább a dolgozók kétharmada

alírja az öngazgatási egyezményt arról, hogy hogyan rendezik egymás közötti viszonyaikat a társas munka alapszervezetében. Tehát társulnak egymással az egyenrangú dolgozók. Így jön létre a társas munka alapszervezete és több alapszervezetszervezet egyesítéséből a társas munka többi szervezetei.

Aztán igen jelentős mozzanat az is, hogy a társas munka alapszervezetét ott lehet létesíteni, ahol az alkotmányban meghatározott föltételek (azok amelyeket a 36-ik cikk meghatároz) jelen vannak. Ez jog és kötelesség is. Ezt a jogot és kötelességet a dolgozó emberek egy-egy csoportja, akik a termelésben egészet képeznek, akiknek a munkája megvalósulhat mint érték és így tovább, megvalósítja a társas munka alapszervezete által. De amikor ezt a jogát megvalósítja, akkor a társas munka más alapszervezeteivel találja szembe magát, azokhoz viszonyulva valósítja meg. Azaz, azt a jogát a dolgozók egy csoportjának, hogy megalakítsák a társas munka alapszervezetét, nem vitathatja el senki más, csak a társas munka más alapszervezetei.

A kérdés lényege az, hogy ha az emberek egy csoportja, egy üzemszerűleg dolgozói, úgy gondolják, hogy megvan az alkotmányos föltételük, hogy megvalósítsák a társas munka alapszervezetét, de valaki ezt elvitatja, akkor az alkotmány szerint ezt csak a társas munka más alapszervezetei vitathatják el, vagyis velük egyenrangú tényezők. Nem vitathatja el semmiféle igazgatóság, vagy munkástanács, tehát olyan szerv, amelyik már a társas munka alapszervezetei által létesült, annak a származéka és az alapszervezetekből delegált jogokat gyakorolja. Tehát nem lehet olyan a társas munka alapszervezete fölötti szerv, esetleg bürokratikus és technokratikus tényező, amelyik a dolgozók egy csoportjának ilyen fajta jogát kérdésessé teheti). Pontosabban a jogát soha sem teheti kérdésessé, hanem a körülmények megállapítását, hogy megvannak-e a feltételei, jelen vannak-e az alkotmányban megszabott föltételek, vagy nincsenek jelen. Már ez a pár mozzanat is arra mutat, hogy az alkotmánytervezet olyan megoldást ad, ami valóban az említett marxi elv következetes megvalósítását jelenti.

Uroš Vuković és Faddi Nándor

**A munkára való jog és kötelezettség kapcsolata.
Az érdem nélkül megvalósított jövedelemszerzés
kiküszöbölése**

Igen fogós kérdés, de szerintem vitatható, vajon helyes-e hogy akkor amikor előlátjuk mindenkinek a jogot a munkára, ugyanakkor nem láttuk elő és minden személyt nem kötelezünk munkára. Tehát a kötelezettséget és a jogot, nem láttuk elő párhuzamosan.

Egy másik kérdés ami foglalkoztat: vajon a javasolt alkotmányos rendelkezések végre meg fogják-e akadályozni a kereskedelmi és a társult munka más szervezeteit, hogy érdemüktől nagyobb jövedelemre tegyenek szert? Világos, hogy ez csak a termelőmunka rovására történhet.

Ha abból az alkotmányos elvből indulunk ki, hogy mindenkinek egyenlő joga van a munkára, ami már eddig is be volt építve alkotmányos rendsze-

rünkbe, akkor az éremnek csak a másik oldalát hiányolhatjuk, konkrétan a munkára való kötelezettséget mindazok részéről, akik munkaképesek. Ezért, szerintem, az új társadalmi-gazdasági viszonyok közepette felvetődik a kérdés, összhangban a szolidaritás elvével, hogy milyen a viszony a társult munkában dolgozó munkások és az olyan munkások között, akik nem rendelkeznek ilyen eszközökkel, tehát nem valósíthatnak meg a maguk részére jövedelmet, megfelelő eszközöket saját létkérdéseik megoldásához, noha megfelelő munkaképességgel rendelkeznek.

Emellett felvetődik egy másik kérdés is. Hogyan lehet mindenkire nézve kielégítő módon megoldani a jövedelemszerzés kérdését az élő és holt munka segítségével, ami azonban igen eltérő módon épül be a termelésbe, s amelynek külső feltételei igen különbözőek a társult munka különböző helyzetéből, egymástól eltérő feltételeiből eredően. Mindezt kétségkívül nagyon nehéz azonos egységekre levezetni a befektetett eszközök tekintetében, amelyekkel a jövedelmet megvalósítjuk. Ezt a jövedelmet a társult dolgozók valamennyien egyenlő jogokkal osztják el, noha nem mindannyian adnak a társadalmi közösségnek, a társadalomnak annyit, amennyit kellene. Ha figyelembe vesszük azt, hogy a társult munka szervezetei milyen helyzetben vannak, hogy közülük egyesek már-már monopóliumot élveznek, s ha figyelembe vesszünk minden más tényezőt, aminek döntő hatása lehet a jövedelem megvalósítására, akkor hogyan érvényesíthetjük a helyes elosztás elvét társadalmunkban, megfelelő szolidaritással? ... Ezekre a kérdésekre szeretnék itt ma választ kapni.

Szecsei Mihály:

A nagyobb foglalkoztatottság kapcsolata nemzeti jövedelmünk alakulásával és szocialista jövedelmi rendszerünkről

Akkor, amikor több vonatkozásban a munkára való jogról és a munkából eredő jogokról beszéltünk az alkotmányozó bizottságokban, felvetődött az a kérdés, hogy valóban, aki pillanatnyilag munka nélkül van, annak hogyan tudjuk biztosítani a munkára való jogát? Tehát, arról, hogy alkotmányos rendszerünkben ugyanazon feltételek, ugyanazon lehetőségek mellett minden polgárnak joga van megfelelő munkahelyre a társult munka alapszervezetében. Ugyanis arról van szó, hogy a társult munka alapszervezetében ismerjük el ezt a jogot, míg a magántulajdonban levő eszközökre alapuló munkaszervezetekben nem így tárgyaljuk.

Akkor azon is gondolkodtunk, hogy nálunk Vajdaságban hogyan fogalmazzuk meg ezt a jogot, és hogyan nézzünk egyáltalán arra, hogy mindenkinek van kötelezettsége is dolgozni.

Igen gyorsan bizonyították a kollégák, de magam is meggyőződtem az adatok alapján arról, hogy most pillanatnyilag nehéz lenne egy ilyen kötelezettséget róni a társadalomra. Ugyanis, ha azt mondjuk, hogy mindenki köteles dolgozni, akkor a pillanatnyilag 43500 valahány személyt kitevő munkanélküli Vajdaságban, akik közül csak 18 ezerre tehető azoknak a száma, akik még nem voltak munkaviszonyban, mindjárt követelné is, hogy mun-

kába helyezzük. Ez pedig már nemcsak társadalmi akarás kérdése, hanem eszközmérleg kérdése is, ugyanis, ha azt vesszük, hogy egy ilyen számú, pillanatnyilag munkanélkül levő személyünk, polgárunk munkába állítása az ennyiszor új munkahelyi vagy rekonstruált beruházási költségeit veszi igénybe, ami a jelenlegi nemzeti jövedelmünkéből nem fedezhető.

Mert ha csak Vajdaság vállalatainak legutolsó mérlegét veszem, akkor is több mint 2 milliárd dinár kötelezettséggel rendelkeznek. Olyan kötelezettségekről van szó, amelyek annuitások formájában jelentkeztek. Ugyanakkor 1 milliárd 500 valahány millió dinárt tettek a gazdasági alapokba, amit mi „poslovni fondnak” mondunk. Ezek a gazdasági alapok gyérek ahhoz tehát, hogy fedezzük a meglevő már lejárt kötelezettségeinket, ugyanakkor még 75-ig több mint 2 milliárd és 100 millió dinár forgóeszközt kell biztosítani a tavaly érvénybe lépő törvények szerint.

Tehát csak ezzel a kis eszközmérleg-magyarázattal, illusztrációval azt akartam hangsúlyozni, hogy pillanatnyilag nincs, de előreláthatólag a következő időkben sem áll majd a társadalomnak annyi eszköz rendelkezésére, hogy ezt a jogot, ami nagyon is humánus, és amely talán egyszer, ha ilyen társadalmi és gazdasági viszonyokat fektetünk le ezzel az alkotmánnyal, akkor annak a következő módosításával napirendre kerül mint tényleges meghagyás. Itt pillanatnyilag időeltolódást kell hogy szenvedjen.

A másik kérdés, azt hiszem, arra vonatkozott, hogy vannak kiváltságos munkaszervezetek, amelyeknek a jövedelme nem a munkájuk szerint, hanem attól függetlenül, a gazdasági, illetve nem is gazdasági, pont a nem gazdasági tényezők ráhatásán alapszik.

Hát, sajnos, én erre még nem tudnám azt mondani, hogy az alkotmányon alapuló gazdasági mechanizmusunk kiszűri ezeket a lehetőségeket. Mert addig, amíg árugazdálkodás van, addig, amíg a piac törvényszerűségei ráhatnak a jövedelem alakítására (ezeket a törvényszerűségeket én mindig úgy fogtam föl, hogy ezek olyan spontánul, ösztönszerűleg hatnak, minden törvényszerűség nélkül), tehát még a következő időszakban is számítani kell egy bizonyos eltéréssel, olyan értelemben, mint ahogy azt hiszem Martin kolléga lényegében rá is tapintott, hogy hogyan tartjuk a gazdaságban alkalmazott munkát értékalkotónak, értékmegvalósítónak. Tehát még a munkát sem tesszük mindig igazi helyére. Gondolom, még nem alakul minden tár-sultmunka-alapszervezetnek a jövedelme a befektetett munka arányában, hanem attól kisebb-nagyobb eltérések lehetnek. Attól függetlenül lehet még ez a mi jövedelmi rendszerünk belsőleg logikus, de minden premisszája nem fedi majd a valóságot. Tehát a következő időszakban is, szerintem, talán alkotmánnyal nem is tudnánk egy új mechanizmust teremteni, amelyik teljesen kiszűrné az ilyen különleges feltételek melletti jövedelemalakulásokat. De erről különben én is beszéltem, hogy csökkenteni kellene, azt hiszem, hogy itten társulok a véleményéhez, csökkenteni kellene annak a lehetőségét, zárni azt a rést, hogy több tár-sultmunka-alapszervezet monopolista helyzetbe kerüljön.

Kovács László:

Az eddigi és várható rendelkezésekről a jövedelemszerzés szocialista elveinek megvalósítása érdekében

Utalok arra, hogy mi már kísérletet tettünk eddig is, hogy valamit adórendszerünkben változtassunk. A köztársaság hozott is olyan törvényt — ez előkészületben van —, hogy elsősorban ne a személyi jövedelem mennyiségétől függjön a társadalmi szükséglet fedezése, mert akkor, tulajdonképpen azok a vállalatok is, ahol nagy a foglalkoztatottak száma, aránytalanul viselik, nem pedig ahol kicsi a foglalkoztatottak száma, és nagy a jövedelem. Igen ám, de automatikusan, amikor ez a tervezet nyilvános vitára került, azoknak a vállalatoknak, amelyeket mi is megállapítottunk, hogy a gazdaság fellendítésének hordozói kell hogy legyenek, megszűnne beruházó képességük. Tehát, egy bizonyos ellentmondásba kerültünk, így meg kell találni tulajdonképpen azt az arányos megterhelést, amit mi úgy fejeztünk ki itt, hogy mindenki a lehetőségeihez mérten.

Tehát elvileg mi valamit lefektettünk, csak ezt nagyon nehéz lesz megoldani.

Azzal kapcsolatban, amit mondtál az előbb, hogy mi tulajdonképpen nem a tervgazdaság előre meghatározott lejártával változtattuk meg a gazdasági rendszerrel járó különböző mércéinket, hanem időközben cseréltük, és sokszor történt a jövedelem átömlesztése, hogy úgy mondjam, rendszerbeli hatóeszközök útján, nem pedig a munka eredményeként, ezt ki kell küszöbölni. Ez nem olyan egyszerű, mert különböző megoldásokkal próbálkoztunk, de végleges javaslatban még nem állapodtunk meg. Úgyhogy ez még megvalósításra váró elvi kérdés marad.

Annyi bizonyos, hogy lehetetlenné kell tenni azt, hogy valaki éljen a más munkájának a rovására, különben vonatkozik ez a külkereskedelmi vállalatokra, a bankokra, illetően ezt már alkotmányilag elvileg így is rendeztük. Kérdés még, hogy mennyire tudjuk aztán megvalósítani, amikor szó van arról, hogy hol kötelező a társulás a termelő munka és a közvetítő, legyen az belkereskedő vagy külkereskedelmi munka szervezete között, és hogyan alakuljon a jövedelem felosztása. Az alkotmánytervezet előrelátja a rendelkezések egy részét, de persze nem mindent. Nem rendeli el azt sem, hogy a faipar, a textilipar és például az áramtermelő munkaközösségek közötti jövedelem és munkafeltételi különbségek kötelező társulással egyenlíthetők ki, noha van eset, ahol 3 százalékos a jövedelem, van ahol 28—30 valahány. Ezeknek a különbségeknek rendelkezését persze nem olyan egyszerű megoldani.

Szecsei Mihály:

A forgalmazási vállalatoknak a termelővállalatokkal való kötelező társulásáról az új alkotmányos rendszerünk tükrében

Az alkotmánytervezetek előlátják a jogtalan jövedelemszerzés megelőzése végett azt, hogy bizonyos feltételek mellett is meghatározott körülmények között törvénnyel rendezhető a termelő és a forgalmazói vállalatok viszonya és társulása. Azt, hogy milyen formában, hogyan társulnak, és hogy az eszkö-

zőket hogyan osztják, valamint, hogy eszközarányos vagy ráfordításarányos jövedelemelosztás lesz-e érvényben, azt igaz nem határozza meg. Ez az, amit — ilyen irányban már vitáztam ma — nem is kell, hogy tárgyalja. De viszont, az eddigi ilyen szabad viszonyalakulástól eltérően, az alkotmánytervezet már előlátja, hogy meghatározott feltételek és körülmények között társulniuk kell a forgalmazási szférában résztvevő vállalatoknak termelővállalatokkal. Hát ez így újdonság, mert bizonyos monopolista törekvéseket kiküszöböl.

Josip Buljovčić:

Az érdekközösségekkel kapcsolatos törvénytervezeteknek az alkotmányos tervezetek rendelkezéseivel való teljes tartalmi és formai összhangjáért

Az érdekközösségekről szeretnék valamit mondani. Ezekről szó volt már a mai megbeszélésen is, s ezért én nem térnék ki részletkérdésekre, nem térnék ki a közvetlen termelők szerepének kérdésére sem ezekben az érdekközösségekben, noha az alkotmánymódosítással kapcsolatos viták arra is alkalmat szolgáltatnak, hogy összehasonlítsuk az eddigi gyakorlatot az új alkotmányos elvekkel, tehát hogy megvizsgáljuk az általuk elhasznált eszközök fogyasztásának eddigi módját, s hogy levonjuk a megfelelő következtetéseket. Feltétlenül szükség lenne arra is, amire az eddigiekben egyes felszólalók már szintén rámutattak, hogy az új alkotmányok egyes fejezeteinek megvitatásakor figyelembe vegyünk azokat a készülő vagy már kidolgozott törvénytervezeteket, amelyek hamarosan szintén a nyilvánosság elé kerülnek.

Tudomásom szerint készülöben van a művelődési érdekközösségekről szóló törvény is a tartományban, a közoktatási közösségek pénzelését szabályozó köztársasági törvénytervezet pedig máris közvitára van bocsájtvva. Véleményem szerint mindenképpen érdekes lenne, ha az alkotmányvita keretében részletesen összevetnénk az alkotmányos rendelkezésekkel azokat a megoldásokat, amelyeket ezek a törvénytervezetek kínálnak fel, mert csak így mérhetjük fel az alkotmányos elvek konkrét érvényesülését a gyakorlatban. Mindezt azért mondom, mert máris vannak olyan vélemények, amelyek szerint az említett törvénytervezetben néhány alkotmányellenes rendelkezés is található. Egy konkrét példát is említenék a közoktatási közösségekről szóló köztársasági törvénytervezettel kapcsolatban. E törvénytervezetben, ha jól emlékszem, a 16-ik szakasz szól arról, hogy milyen arányokban határozhatjuk meg a közoktatás számára kiválasztandó eszközöket, és kimondja, hogy ezt a közösség szkupstinája határozza meg, de ki kell kérnie a községi képviselő-testület jóváhagyását is. Amennyiben az esetleges nézetkülönbségeket nem tudják összehangolni, referendumot kell kiírni a kérdésben. Ugyanakkor a művelődési közösségekről szóló tartományi törvénytervezet nem irányoz elő ilyen eljárást, hanem csak megemlíti, hogy az eszközök meghatározásának joga a közösség legfőbb öngazgató testületét illeti meg, említtést tesz a társadalmi-politikai közösség képviselő-testületének jóváhagyásáról is, de nem részletezi tovább a kérdést, és nem világítja meg, mi

történik akkor, ha a két testület ellentétes álláspontra helyezkedik. Nyilvánvalóan vetődik fel a kérdés, hogy melyik megoldás van összhangban az alkotmányos elvekkel. Még fogasabb kérdés azonban, hogy mi történik akkor, ha egyre több ilyen érdekközösség, és hogy egyre több lesz, az nyilvánvaló, határoz majd önállóan az eszközök kiválasztásának mértékeiről saját pénzelésük céljából. Hogyan viselkedünk majd megfelelő gondot a munkaszervezetek, a dolgozó emberek megterheléséről, hogyan egyeztetjük majd össze minden esetben a különféle érdekeket? Úgy gondolom, olyan kérdés ez, amely a további gyakorlat szempontjából mindenképpen érdekes és figyelemre méltó. Ezért tartanám helyesnek, hogy mindezekről a kérdésekről egyidejűleg vitázzunk, noha a mostani nyári időszak nem éppen a legalkalmasabb ebből a szempontból, hiszen például a közoktatásügyi dolgozók és a közművelődésben foglalkoztatottak ezekben a hónapokban semmiképpen sincsenek olyan helyzetben, hogy aktívan részt vegyenek a kérdések megoldásában. Így most, noha a Szocialista Szövetség és a szakszervezetek mellett elsősorban épp az érdekközösségeknek kellene a legtevékenyebben részt venni ezekben a vitákban, nem válhatnak hordozóivá a megbeszélések lebonyolításának, s nincsenek olyan helyzetben, hogy gyakorlatilag hozzájáruljanak az elvek és az előírások összehangolásához. Ebből a szempontból talán kifogást is emelhetnénk az alkotmányhozó testületekkel szemben, hogy ilyen időszakban tűzték napirendre ezeket a kérdéseket, s hogy emellett viszonylag igen rövid időszakot szabtak meg e dokumentumok megvitatására.

Kovács László:

A közvita tényleges időtartamáról

Ez a határidő voltaképpen kitolódik egészen október 15-éig, hiszen a Tarományi Alkotmánytörvény megvitatásának ez lesz a határideje. Ennek végleges szövege pedig ki fog hatni a szövetségi és a köztársasági alkotmány szövegének véglegesítésére is, hiszen a szövetségi megoldásokban mindenképpen bele kell szólni a köztársaságok és a tartományok követeléseit is. Ilyen értelemben tehát a közvita időszaka hosszabb lesz, mint ahogyan eredetileg terveztük.

Olajos Mihály:

Megfelelő megoldásokat találni arra, hogy az érdekközösségekben a jövedelem megvalósítói részére döntő befolyást és a munka azonos értékű szabad cseréjét biztosítsák

Mindenesetre ezek is igen komoly kérdések. Mindenképpen szükség van arra, hogy a különböző megoldásokat szembe állítsuk egymással. A legfőbb kérdés mégis az, hogy végre olyan törvények kerülnek-e ki a törvényhozók kezéből, amelyek következetesen és teljes mértékben az alkotmányos ren-

delkezéseken alapszanak, akár az érdekközösségekről, akár a munka szabad cseréjéről van szó. Eljutunk-e végre az olyan érdekközösségekhez, amelyekben az eszközök létrehozói, a szolgálatok igénybevevői valóban döntő szerephez jutnak? Biztosíthatjuk-e a szolgáltatások végrehajtóinak megfelelő egyenrangúságát? Megvalósulhat-e a munka azonos értékű, szabad cseréje? Mindezt csak törvényekkel biztosíthatjuk. Az eddigiekben a törvények ezt csak részint biztosították. Vegyük például a Tartományi Közoktatási közösség kérdését. Ennek szkupstinájában, a többi között, 23 gazdasági szervezetnek van egy-egy közvetlen képviselője. Most, mivel az új alkotmányos előírásokkal összhangban nagyobb befolyást akarunk biztosítani a társult munka számára, a munkaszervezetek küldötteinek számát 43-ra növeltük. Szerintem a döntő kérdés most az, hogy milyen módon biztosíthatunk döntő befolyást ezekben a közösségekben a közvetlen termelők, a jövedelem megvalósítói részére.

Ezen a téren kell most megfelelő megoldásokhoz eljutnunk.

Szecsei Mihály:

**Az informálás alkotmányos kötelezettségét
az eddigi tervezetektől túlmenően a termelésről kibővíteni
egész politikai rendszerünkre**

A vajdasági alkotmány törvénytervezetre még lenne biztosan megjegyzés. A vajdasági tervezet az információrendszer kérdését nem fogalmazta meg mint információrendszert, hanem mint a dolgozók informálását. A vajdasági alkotmány a 107-ik szakaszában tárgyalja ezt, mégpedig az öngazgatási rendszerben a társadalmi funkció keretében egy funkcióként, amelynek értelmében biztosítani kell a dolgozók informálását. Ezt a szakaszt átfogalmazták. Tehát nem pontosan úgy van, ahogy a kezemben levő fogalmazásban. Tehát nemcsak a jövedelemelosztásra, hanem a termelésre, azonkívül az eszközlekötésre, az anyagi gazdálkodásra vonatkozólag a dolgozókat informálni kell. Azt hiszem, hogy ez egy jelentős kitétele, és most fűznék még valamit ahhoz, amit Lovas elvtárs mondott, hogy szükséges lenne ugyanilyen rendelkezést vonatkoztatni a helyi közösségekre és a községekre is. Ugyanis nem kell mást nézni ma már, mint egy fejlettebb ipari társadalmat. Vegyük például a nyugatnémetet, ahol nincs tervszerű információrendszer, a polgároknak az informálása megtörténik a megfelelő helyi ingyenes sajtószerveken keresztül. Az úgynevezett Kraizeitungok ezrei vannak Németországban. Ugyanez van Svédországban. Máshol nincs meg, de Ausztriában is van. Hol ilyen, hol olyan formában, de rendszeresen informálják a lakosságot. Nálunk, ahol erre az anyagi eszközök biztosítása is lényegesen könnyebb feladat, ami az intézményesítést illeti, azt hiszem, erre kötelezni kellene a helyi közösségeket, községet, hogy a polgárokat, úgy mint ahogy az öngazgatási rendszerben, a társult munka alapszervezetében biztosítsuk a dolgozók informáltságát, biztosítsuk szélesebben is.

Ugyanis egy korszerűen felépített társadalomban lehetetlen információrendszer működése nélkül élni. Képzelnék el egy vajdasági általános infor-

mációs rendszert, amelyik több számítógépes információ, számítógépes adatfeldolgozáson alapszik. Igen ám, de hogyha ezek az információk csak bemenő információk, és ha ezek az információk csak az államigazgatás vagy a közigazgatásnak szűk szükségletét elégítik ki, akkor magára az igazgatásra való ráhatást is leszűkítettük. Az információ-rendszerünk csak alrendszerekben működik ott. Nem tudom a társadalmi könyviteli szolgálatnak, vagy a statisztikának lehetőségeit, de helytelen ha csak fölfelé elégíti ki a szükségleteket. De a helyi öngazgatáshoz, a társadalmi igazgatáshoz nem járul hozzá az egyirányú információk áramlása. Ezt már holnapra biztos nem lehet megoldani, de hiszem, hogy inkább arra is kellene kötelezni alkotmányban a községeket, helyi közösségeket, hogy informálják a polgárokat nemcsak a nemzeti jövedelem alakulásáról, elosztásáról, hanem azonkívül a különböző döntéshozatalokról is.